

LA REVISTA DE L'ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR - IV ÈPOCA - FEBRER 2019 - NÚM. 42

ENCICLOPÈDIC 42

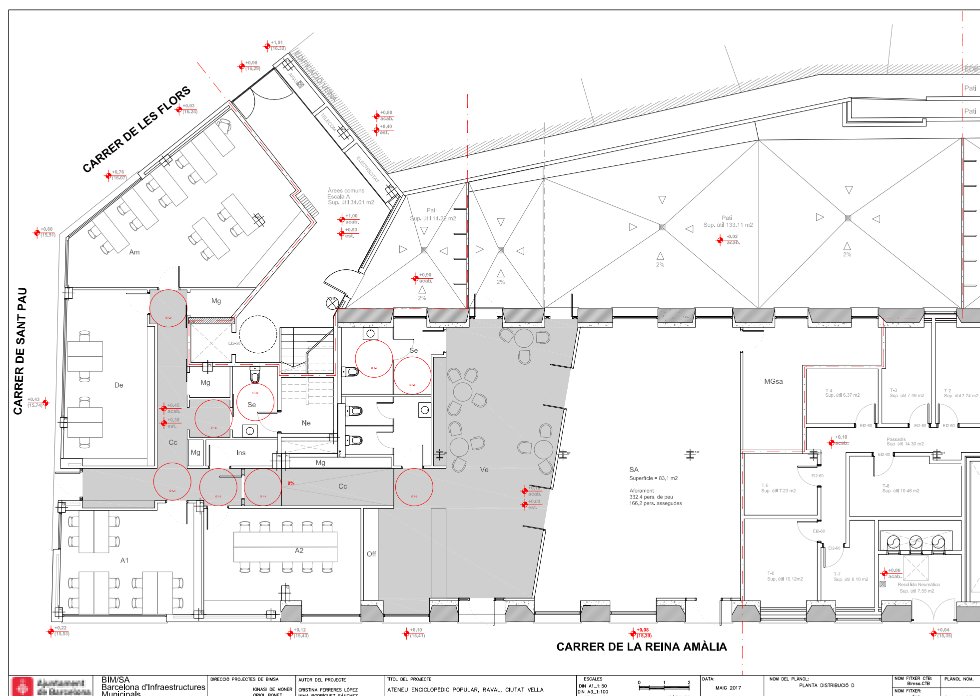
*** DOSSIER 1919-De la vaga de la Canadenca al locaut ***

Edició
Ateneu Enciclopèdic Popular
Centre de Documentació Històric Social
Disseny: P. M. S.
Portada foto del Teatre Nou i les tres ximeneies del Paral·lel
Correccions dels textos: P. M. G.
Impressió: El Taller (*impremta@descontrol.cat*)

Contactes
Pg. Sant Joan 26, 1r 1a 08010 Barcelona
Ap. Corr. 22212 08080 Barcelona
www.ateneuenciclopedicpopular.org
e-mail ateneuenciclopedic@gmail.com

SUMARI

Plànol de la futura seu de l'**Ateneu Enciclopèdic Popular**

D.L.: B-1790-84

40 ANYS D'ESPOLI, 40 ANYS D'OBLIT I 4 ANYS DE TONTERIA

Ara fa 4 anys, l'hivern de 2015, l'Ateneu Enciclopèdic i les seves amigues dúiem a terme una enèsima campanya per recuperar el patrimoni espoliat a l'ateneu al final de la Guerra Civil. Vam arribar a pensar que seria la darrera, després dels 40 anys de dictadura franquista i els 40 de dictadura democràtica.

Reclamàvem a l'Ajuntament convergent de Trias que complís el que deia el protocol signat per l'alcalde socialista Hereu: que se cedís un local d'entre 750 i 1.000 metres quadrats a Ciutat Vella per encabir el Centre de Documentació Històric Social i les activitats pròpiament ateneístiques. El protocol, signat el 2011, establia un termini que feia temps que s'havia exhaurit i, per tant, era hora de convertir en fets el que estava escrit sobre el paper.

Evelio Boal

Mentre fèiem difusió de la reivindicació, apareixent en multitud de mitjans i recollint suports personals i col·lectius, també internacionals, la feina realment complicada era trobar un local de propietat municipal que complís les condicions necessàries. El Districte i la regidoria de cultura, encarregada de negociar una solució, negava que existís tal local, i el que estava clar que no existia era un llistat amb els edificis o locals que són propietat de l'Ajuntament.

En un gir inesperat descobrim, per casualitat i gràcies a l'afany propagandístic de l'Ajuntament, que disposa d'uns baixos al carrer de la Reina Amàlia, en un edifici acabat de remodelar, que seran destinats a «emprenedors». Davant l'evidència que sí que disposen de locals i que no han fet cap esforç per oferir-nos-els, accedeixen a negociar que aquesta sigui una ubicació per a l'ateneu. És el febrer de 2015 i falten tres mesos per unes incertes eleccions municipals, tenim pressa per lligar, encara que sigui sobre el paper, la que podria ser la solució definitiva a 40 anys de contenciós.

El cert és que la mida del local és insuficient i amb prou feines podria allotjar el centre de documentació, però apareix la possibilitat de sumar-hi un segon local, no gaire lluny, al carrer de les Carretes, amb el qual no s'arribaria al mínim de 750 metres quadrats. És menys del promès, però és alguna cosa que ens permet tornar al Raval i poder recuperar l'activitat com a ateneu. On s'ha de signar?

El que s'ha de signar és un conveni que estableixi els termes de la cessió: durada, preu, etc. I està enllestit en poques setmanes. Constatem també que les obres al local de Reina Amàlia s'han aturat, a l'espera d'una adequació adient a les nostres necessitats. Ho tenim a tocar?

Arriba el maig de 2015 i les eleccions, i els convergents han d'abandonar els despatxos sense haver signat cap conveni. L'esforç dels darrers mesos queda una mica frustrat, però tenim l'esperança que el nou govern no posarà cap trava per culminar allò que han iniciat els que els precedien, molt menys afins que la nova regidora del Districte, que havia participat activament en la darrera campanya per reclamar un local.

Esperant que les noves autoritats seguin a les seves cadires i endrecin les seves agendes passa un any sencer abans no ens convoquin a una reunió per seguir treballant en la cessió dels locals. És el juny de 2016 i constatem que no només no s'ha fet res de nou, sinó que els hem de fer arribar —un altre cop— la proposta de conveni i el document tècnic sobre els usos i necessitats que plantegem per als locals. Tornem a la casella de sortida.

Passat l'estiu tornem a reunir-nos, amb la corresponent visita als locals per si no ens hi havíem fixat prou bé en les darreres cites. Aquest cop sí que tenim novetats: ens ofereixen un altre emplaçament, al recinte de Can 60, al carrer de la Riereta, on sí que es podria arribar als 1.000 metres quadrats. La proposta sembla interessant, però l'immoble encara no és ni tan sols propietat de l'Ajuntament i s'espera un llarg procés de negociació amb els inquilins actuals, més una reforma bastant important. Encara avui no es pot aventurar quan estaran acabades aquestes obres.

Així doncs, ens proposen ajornar sine die, un cop més, una solució definitiva per a l'Enciclopèdic. També s'arriba a l'acord que el local de Reina Amàlia sigui cedit provisionalment mentre s'espera a Can 60.

Han passat dos anys des que els comuns governen Barcelona quan, finalment, seiem a una taula per començar a concretar com s'habilitarà l'espai del carrer de la Reina Amàlia. Ens expliquen que el procés és llarg: sis mesos per elaborar el projecte tècnic, sis mesos per als permisos, licitacions i altres temes burocràtics, i sis mesos més per les obres. Sí, sí, un procés llarg, que oportunament hauria d'haver finalitzat cap al novembre de 2018. Que oportú, pensem nosaltres, just en període preelectoral.

També s'aconsegueix concretar el text del conveni de cessió del local. El 27 d'octubre de 2017 se signa el document, que estableix que l'ateneu pot disposar de les instal·lacions mentre no estigui llest l'emplaçament definitiu a Can 60. La fotografia de la regidora de Ciutat Vella amb el president de l'Ateneu Enciclopèdic

s'escampa per les xarxes ipso facto i fins i tot apareix en alguns diaris.

Si tot va bé, només faltarà un any per disposar d'un local al Raval i poder reprendre les activitats de l'ateneu, donant cabuda a moltes iniciatives del barri que no disposen d'un lloc adequat. És amb aquesta perspectiva que es realitza una convocatòria oberta a col·lectius i persones de l'entorn per començar a definir com es gestionarà l'espai.

Paral·lelament, el gener del 2018, s'inicia el procés per concretar l'espai a Can 60, amb una sèrie de reunions amb l'estudi d'arquitectes que durà a terme el projecte, on haurem de compartir espai amb un nou casal de joves i la Factoria Heliogràfica, l'única iniciativa ubicada actualment al recinte fabril del carrer de la Riereta que podrà seguir-hi fent les seves activitats després de la rehabilitació. Els primers esbossos plantegen una quantitat enorme d'espais compartits entre els tres actors i redueixen els que correspondran a l'Enciclopèdic. És especialment greu que només es contempli una superfície equivalent a la del pis del Passeig de Sant Joan per al centre de documentació, que ja pateix una manca d'espai que dificulta moltíssim les tasques de consulta, conservació i catalogació. A força d'insistir i argumentar, s'aconsegueix una quantitat de metres quadrats digna per a l'arxiu, així com augmentar els espais propis fins a arribar a un total de 680 metres quadrats, lleugerament per sota del que establia el protocol del 2011, si bé és cert que sumant els espais comuns i compartits —especialment un auditori de 200 metres— se supera amb escreix els 1.000 metres quadrats. El que no s'aconsegueix, i sembla que no s'aconseguirà en l'actual legislatura, és definir com es gestionaran aquests espais comuns, deixant-ho en l'aire i a disposició del futur govern que es formi passades les eleccions.

Mentre passàvem el 2018 regatejant metres quadrats en un emplaçament que ni tan sols té una data aproximada d'entrega, però on sabíem que encara faltava un any perquè s'hi deixessin de realitzar les activitats actuals i, per tant, hi poguessin començar les obres, el projecte tècnic de Reina Amàlia s'anava dilatant per diferents excuses tècniques i burocràtiques. Per arribar al calendari previst, feia falta que les obres comencessin el mes de maig, però no només no és així sinó que resulta que encara estem en la primera de les tres fases que ens havien anunciat feia un any. Tot són evasives a l'hora de definir una data aproximada per l'inici de les obres, i no és fins al darrer mes de desembre que rebem una resposta: el dia 13 s'aprova la mesura de govern que permet tirar endavant la licitació, el procés per escollir la constructora que, si tot va bé, començarà el condicionament de l'espai a mitjans d'abril del 2019.

Curiosament, i per fer-nos una idea de la rapidesa amb què es poden desencallar aquests processos, al carrer de les Carretes, en aquells baixos que en el seu moment s'havien valorat per complementar l'espai de Reina Amàlia, ja hi llueix el cartell de la fundació privada APIP, una de les entitats que hauran de deixar Can 60. Tenint en compte que l'Ajuntament va comprar el recinte a finals del 2016, hi ha hagut prou amb un parell d'anys perquè aquesta fundació tingui actiu un nou local.

El gener del 2019 s'han complert 80 anys des que les tropes feixistes entraren a Barcelona, expropiaren la seu de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i n'incendiaren la biblioteca. Ens hauria agradat poder commemorar l'aniversari havent retornat al barri del Raval i en un local disponible per a les classes populars de la ciutat, com ho havia estat l'antiga seu del carrer del Carme. Però no ha estat així. Esperem que al llarg d'aquest any, probablement cap a finals, puguem disposar de la nova seu del carrer de la Reina Amàlia, tancant 80 anys d'infàmia: 40 d'espoli franquista i 40 d'oblit democràtic, dels quals podem anomenar els últims quatre, els de l'Ajuntament dels comuns, com «quatre anys de tonteria».

Mentrestant, ens trobareu treballant al pis del passeig de Sant Joan, conservant, catalogant i rebent consultes, sense saber encara quan ens podrem traslladar a Can 60, deixant enrere dues dècades de precària provisionalitat.

Amigues de l'enciclopèdic

AQUELLA BARCELONA DEL 1914

La Primera Guerra Mundial, que s'inicia l'agost de 1914, comporta un debat a Espanya entre partidaris dels aliadòfils i germanòfils, mentre que en el moviment llibertari europeu —i també a Espanya— el debat se centra principalment entre els aliadòfils i els pacifistes —no bel·ligerants—, amb una clara postura antiviolenta, criteri que acabarà per imposar-se davant la irracionalitat de qualsevol guerra. Els pacifistes a la veïna França estaven impulsats pel jove anarquista Louis Lecoin.

Per aquells dies, la catalana Roser Dolcet, que es troba a París exiliada arran la seva participació en una vaga del sector tèxtil el 1913 a Sabadell, fa campanya antimilitarista, per la qual cosa ha d'amagar-se i fugir de la capital, ja que la gendarmeria va darrere d'ella.

La nova situació bèl·lica a Europa afavorí l'oligarquia espanyola i, en gran mesura també, la burgesia catalana. L'enriquiment fàcil va conèixer la seva esplendor màxima gràcies a l'infortuni europeu: sectors com el tèxtil i el metall van obtenir grans carteres de comandes i els seus respectius beneficis econòmics. Però aquesta acumulació de treball i capital no va repercutir en cap moment en els obrers, que van seguir cobrant salaris de misèria que amb prou feines cobrien les necessitats més elementals. Així, cada dia, la bossa dels «sense pa» era més gran.

L'abundància de diners va provocar inflació econòmica; en definitiva, en una Espanya teòricament cada vegada més rica, l'espanyol mitjà o de classe obrera era cada cop més pobre.

Veiem així que, avançat el conflicte bèl·lic a Europa, s'inicia una nova onada d'emigració cap a Barcelona de jornalers del camp de diferents indrets de la península, que sense a penes prestacions viuen confinats en barraques o habitacles de molt poca qualitat.

Mentrestant, la burgesia catalana feia gala pública, ostentosa i amb molta pompositat d'uns luxes que fregaven l'estridència, en les seves escapades i gresques nocturnes a la Rabassada, a l'American Lake de Gavà, el Lió d'Or, l'Edèn Concert o la Maison Dorée.

Àngel Pestaña descriu molt bé la situació d'aquells anys quan diu:

> Els diners van córrer a dojo, i paral·lel a aquest corrent inesgotable, va créixer el desig insaciable de posseir-lo. La satisfacció de vanitats i de concupiscències empenyia a poc a poc cap a aquest camí, i com no resultava materialment molt penós guanyar unes quantes pessetes, amb què satisfer aquests vicis i aquestes concupiscències, d'aquí que molts s'inscrivissin al servei d'un o d'un altre bel·ligerant.[1]

A propòsit d'això, mentre durava la cruel guerra mundial, Barcelona es va convertir en refugi d'àmplies capes de la societat europea; és a dir, des de sectors obreristes, pacifistes, desertors, fins a homes i dones dels moviments culturals i artístics europeus, com ara Francis Picabia, que arribà a editar aquí el primer número de la seva revista dadaista *391*.

Però, sobretot, aquella Barcelona del 1914 al 1918 es convertí en l'epicentre del submón de l'espionatge i contraespionatge industrial i polític, amb l'exponent màxim de la figura del baró de Koënig. No és estrany que Barcelona es convertís en la capital mundial de l'espionatge. Fins i tot la burgesia catalana va acusar la CNT d'estar subvencionada pel Govern alemany, que intentava crear conflictes a les fàbriques catalanes que majoritàriament treballaven per als aliadòfils.[2]

1 Ángel Pestaña: *Terrorismo en Barcelona*, Planeta, Barcelona, 1979, p. 84.
2 Ángel Pestaña, *op. cit.*, p. 83.

Mentrestant, al carrer de Casanovas núm. 32, 2n 2a de Barcelona, moria l'avi de l'anarquisme espanyol, Anselmo Lorenzo, el 30 de novembre de 1914. Aquest és un fet que va generar gran commoció i de molta transcendència per al moviment obrer català, ja que amb la desaparició de la figura de l'avi, es va perdre també l'apòstol de la tolerància, aquell gentilhome que era capaç d'aglutinar totes les tendències de l'obrerisme.[3]

Durant aquest temps, 1914-1915, comencen a aparèixer de nou i regularment les publicacions llibertàries com *Solidaritat Obrera*, *Terra i Llibertat*, *Bandera Roja*, etc.

El 1915, és nomenat secretari del Comitè Nacional de la CNT Manuel Andreu, que a més elaborava pràcticament ell sol el diari *Solidaridad Obrera*. Andreu també havia substituït Josep Negre en el càrrec de secretari del Comitè Regional de la CNT.[4]

El maig del 1916, José Borobio serà nomenat director del diari *Solidaritat Obrera*, càrrec que exercirà durant una temporada, tornant a ocupar-lo novament el 1917.

La UGT i la CNT signen, el dia 9 de desembre del 1916, a Saragossa, una aliança revolucionària, i fins i tot homes com Salvador Seguí, que estan per la unitat sindical, intenten una fusió de les dues centrals sindicals, que no va arribar a plasmar-se mai.

El 18 de desembre de 1916, esclatarà l'anomenada «vaga general de la subsistència» a tot l'Estat espanyol, en la qual les dones del sector del tèxtil van tenir un especial protagonisme. Un dia abans de la vaga, el president del Foment del Treball Nacional, Guillem Graell, argumentava entre altres coses la necessitat del treball per a la bona marxa del país. Barcelona estava pressa militarment per l'exèrcit, motiu pel qual poca cosa podien fer els vaguistes. En aquell moment, l'alcalde de Barcelona era el segon marquès d'Olèrdola, Manuel Rius.

La vaga a Barcelona serà seguida majoritàriament pels obrers i les obreres, excepte els dels tramvies, que anaven fortament custodiats per la guàrdia civil. El comitè de vaga estava instal·lat al Centre Obrer del carrer de Mercaders, núm. 25. La vaga va durar un dia perquè es va establir un pacte entre el governador i els cenetistes, que consistia en la posada en llibertat dels presos —inclosos el director i els redactors de *Solidaridad Obrera*, detinguts uns dies abans, acusats d'incitació a la rebel·lió i la vaga. Eren José Borovio, Antonio Amador, Martí Barrera, Jaume Roca, Enrique Tarrés, Àlex Gil, Francisco Melero i José Arbós.[5]

El 1917, Felip Cortiella és proposat com a director de *Solidaridad Obrera*, però aquest rebutjà la proposta perquè els cenetistes no acceptaren que la publicació es convertís en un diari bilingüe —castellà/català—. S'obria així implícitament al moviment llibertari un fals debat sobre «l'internacionalisme» de les llengües.

El 5 de març del 1917, a un article publicat al núm. 491 de *Solidaridad Obrera*, el Comitè Regional de la CNT, amb Salvador Seguí al capdavant, presenta la seva dimissió del càrrec —amb ell estaven Francisco Miranda, Martí Barrera, Josep Climent i Enrique Roda—. En aquell número de «la Soli» s'explica àmpliament la decisió.

El 27 de març del 1917, a la sortida del míting celebrat a la Casa del Poble de Barcelona, els oradors de l'acte, Salvador Seguí, Àngel Pestaña i Àngel Lacort seran detinguts per uns dies. En realitat, Lacort ja havia estat detingut a Madrid i ni tan sols havia arribat fins a Barcelona i tots els companys continuaven buscant-lo.[6]

Aquest 1917, serà també un any convuls per al país. Cap a mitjans de març, el Govern de la monarquia estava presidit per García Prieto i el seu ministre de Defensa era el general Aguilera. Però dins de l'exèrcit hi havia un corrent que agrupava la majoria dels militars que xocava frontalment amb els organismes del Ministerio de Defensa; el cap més important d'aquest moviment militar era el coronel Benito Márquez, destinat a Barcelona. El 25 de maig de 1917 aquest va ser detingut amb alguns dels seus homes i tancat al castell de Montjuïc; cinc dies més tard, l'1 de juny, esclatava gairebé com una bomba en els cercles polítics la

3 Anselmo Lorenzo: *El banquete de la vida* (amb un esbós biogràfic d'Anselmo Lorenzo, per Manel Aisa), Ed. Sintra, Barcelona, 2007, p. 96.

4 Josep M.ª Huertas Claverias: *Obrers a Catalunya*, Ed. L'Avenç, Barcelona, 1982, p. 156.

5 *Las Noticias*, 19, 20 i 21 de desembre del 1916; Solidaridad Obrera, núm. 419, 22 de desembre del 1916.

6 *Solidaridad Obrera*, núm. 516, 30 de març del 1917.

declaració de la Junta de Defensa, demanant la llibertat de Márquez i els seus companys, a més de proclamar els grans valors morals de la pàtria, respectant la monarquia vigent, però qüestionant el desviacionisme del Govern que presidia García Prieto.

El Govern no va poder fer res més que cedir a les pressions, posant en llibertat els detinguts, i dimitir en ple, sent reemplaçat per un nou Govern format per Eduardo Dato.

Des de Catalunya, la Lliga Regionalista de Francesc Cambó acollí amb simpatia el moviment de la Junta de Defensa Militar, tot i que uns anys abans havien sigut aquests mateixos militars els que havien assaltat la redacció dels diaris *Cu-Cut* i *La Veu de Catalunya*. No obstant això, i per descomptat, republicans, socialistes i anarquistes de Barcelona acollien amb molts recels aquestes manifestacions militars.

El 9 de juliol de 1917, moria d'un tret a l'abdomen el president del Sindicat de Fumistes i Similars de la CNT, Josep Climent; els fets van passar al carrer de la Lluna, molt a prop del local social obrer.

En aquesta Espanya convulsa, el comte de Romanones demanà al rei que dissolgués el Congrés, cosa que provocà el malestar dels diputats, sobretot dels sectors esquerrans o nacionalistes. En conseqüència, es convocà una reunió a Barcelona —coneguda com l'«Assemblea de Parlamentaris»— que, després de diversos intents, aconseguí reunir-se el 19 de juliol al Palau de Belles Arts de Barcelona. Aquesta assemblea tractada d'il·legal pel Govern d'Eduardo Dato va ser prohibida pel governador civil de Barcelona, Matos, en una entrevista que va mantenir amb qui havia estat nomenat president de l'assemblea, Raimon de Abadal.

El 13 d'agost del 1917, esclatà una nova vaga general a tot l'Estat espanyol. A Madrid, el seu comitè de vaga estava format per Francisco Largo Caballero, Daniel Anguiano, Julián Besteiros i Àngel Saborit, que poc després seran detinguts —tots ells eren del Partit Socialista i de la UGT—, mentre que el comitè de vaga a Barcelona estava format pels cenetistes: Salvador Seguí, Àngel Pestaña, Genaro Minguet, Jaume Aragó, José Viadiu, Francesc Miranda, Martí Barrera, Manuel Valero i Tomás Herreros.[7]

Uns dies abans, havia esclatat a tota Espanya la vaga ferroviària de MZA, que va tenir un fort impacte.

Però, tornant a Barcelona —que és principalment el que ens pertoca en aquest text—, les barricades cenetistes van instal·lar-se sobretot al Districte V, almenys així les descriu amb detall Adolfo Bueso. Estaven instal·lades en les confluències dels carrers Cadena/Hospital, Cadena/Sant Pau, Hospital/Passatge Sant Bernardino, etc. El saldo d'aquests cinc dies de vaga a Barcelona va ser de 17 morts, a més de nombroses detencions.[8] L'exèrcit no va perdre el temps i va ocupar la ciutat, com tenia per costum, i no solament això, sinó que, al voltant de les rondes de la ciutat, una patrulla de soldats comandada per un tinent coronel es dedicà durant el primer dia a enganxar bans de declaració de guerra.[9]

Una altra de les iniciatives militar del moment —amb moments repressius que recordaven els temps de la Setmana Tràgica— va ser que l'exèrcit demanà la incorporació a files dels excedents de cupó, és a dir, de tots els joves dels barris obrers de la ciutat. La premsa d'aquells dies els marcà i assenyalà perquè s'incorporessin a files immediatament.[10]

Un altre fet destacable del moment va ser que, com la vaga propiciava l'escassedat d'aliments, alguns botiguers aprofitaren l'ocasió per encarir els productes alimentaris. L'Ajuntament de Barcelona en assabentar-se d'aquesta pràctica castigà a alguns dels botiguers, sobretot de mercats de la ciutat.[11]

Aquesta vaga va provocar molts acomiadaments, sobretot d'anarcosindicalistes que havien agafat notorietat en aquesta. Per exemple, tenim el cas singular del cenetista Elías García, natural de Lleó i emigrat a Barcelona, que havia estat acomiadat de l'empresa de ferrocarrils MZA, on treballava, encara que ell

7 Baltasar Porcel: *La revuelta permanente*, Ed. Planeta, Barcelona, 1978, p. 88.

8 Baltasar Porcel: *La revuelta permanente*, ibid.; Adolfo Bueso: *Recuerdos de un cenetista*. De la Semana Trágica (1909) a la Segunda República (1931), Ed. Ariel, Barcelona, 1976.

9 *Las Noticias*, 16 d'agost del 1917.

10 *Las Noticias*, 18 d'agost del 1917.

11 *Las Noticias*, 16 d'agost del 1917.

Detenció d'un obrer

cada mes es presentava el dia de cobrament a les oficines de la seva empresa i, a punta de pistola, reclamava i rebia el seu salari. Al tercer o quart mes, el vigilant de l'empresa i dos policies van anar per ell i, en l'enfrontament, van morir tots tres. El 12 de juliol de 1918 la policia es presentà al seu domicili del carrer Sardenya, núm. 129, per detenir-lo, però també van ser rebuts a trets, morint els guàrdies Ramón Manau, Ricardo Baró i el propietari del pis, Ricardo Corregé.[12] L'Elías García Segarra va haver de fugir a França.[13]

A finals d'aquest any de 1917, les escoles racionalistes prenen el seu primer impuls quan Juan Roig Rodó es posa al capdavant de l'escola racionalista La Llum, al carrer d'Alcolea de la barriada de Sants. Un any més tard, gràcies a l'esforç del Sindicat Fabril i Tèxtil de la CNT, Joan Puig Elías farà el mateix i inaugurarà l'escola racionalista La Farigola, que uns anys més tard canviaria el seu nom pel de Natura, a la barriada del Clot.[14]

A principis del 1918, el 8 de gener a la tarda, és assassinat l'empresari català Josep Albert Barret. Diversos cenetistes serien detinguts per aquests fets, quan la realitat era una altra ben diferent: la trama havia començat als despatxos d'espionatge del baró alemany Von Rolland (Koënig), amb la col·laboració de l'excomissari Manuel Bravo Portillo, ja que, pel que sembla, la fàbrica de Barret feia espoletes d'artilleria per a l'exèrcit francès. Per organitzar aquest assassinat, Portillo va extorsionar Eduard Ferrer, aleshores president del Sindicat Metal·lúrgic de la CNT, i aquest, davant la pressió i les amenaces d'assassinar la seva filla, es va veure forçat a reclutar una mà executora. A partir d'aquell moment, aquest es convertiria en un assidu confident de Portillo.[15]

La repressió policial es va canalitzar immediatament cap als sectors cenetistes, de manera

12 *Las Noticias,* 21 d'abril del 1921.
13 *Las Noticias,* 16 de febrer del 1921.

14 Ramón Safón: *La educación en la España revolucionaria*, Ed. La Piqueta, Madrid, 1978, p. 148.
15 Ángel Pestaña, *op. cit.*, p. 88-95.

Estació de França

que a partir d'aquell moment els anarquistes van veure la necessitat d'agrupar-se en grups d'afinitat que no sobrepassaven mai les cinc o sis persones, que actuaven completament al marge del sindicat i amb molt sigil, recorrent al sindicat en comptades ocasions per rebre el seu suport.

L'excomissari Bravo Portillo va esdevenir el principal enemic dels grups d'afinitat i de la CNT. Ell mateix va fer arribar a Àngel Pestaña una documentació adreçada al baró Von Rolland, on aquest li donava a conèixer els vaixells espanyols carregats amb productes pels aliats, per tal que la flota alemanya els pogués interceptar i torpedinar.

Ja entrat l'any 1918, se celebrà a Madrid la Conferència Nacional Anarquista que seria l'embrió de la posterior FAI. A Barcelona se celebrà també el Congrés Regional de Sants, els dies 28, 29, 30 de juny i 1 de juliol, a l'Ateneu Racionalista de Sants, al carrer de Vallespir, núm. 12, d'on sortiria el projecte de Sindicat Únic, que agrupava els diferents oficis d'un mateix sector.[16]

Uns dies més tard, concretament el 5 de juliol del 1918, reunits de nou en l'assemblea de la Federació Local de CNT a Barcelona, Salvador Seguí fou elegit nou secretari del Comitè Regional de la CNT a Catalunya.

Un dels primers mítings per explicar els acords del Congrés de Sants va ser organitzat pel Sindicat d'Arts Gràfiques, a l'«Asiàtic» del carrer Roser, núm. 33, de la barriada del Poble Sec. Entre els oradors hi havia el nou secretari nacional, Manuel Buenacasa, que havia sortit d'un mandat del Congrés de Sants i d'una reunió posterior realitzada el 30 de juliol del 1918.

A finals d'aquell estiu del 1918, la CNT comptava amb mig milió d'afiliats a Catalunya i 250.000 a la resta d'Espanya, gairebé tots ells a Andalusia.

Durant la tardor d'aquell any, es va produir una epidèmia de grip espanyola que va ser devastadora a la ciutat de Barcelona i que recordava l'epidèmia de tifus del 1914 amb la qual molts barcelonins van perdre la vida.[17]

Manel Aisa Pàmpols

16 CNT: «Congreso de Sants. Memoria del Congreso de Sociedades Obreras de la Región Catalana, celebrado los días 28, 29 y 30 de junio y 1 de julio de 1918», p. 66.

17 Manuel Ribé: *Memorias de un funcionario*, Ed. Marte, Barcelona, 1963, p. 71.

EL CONGRESO OBRERO DE SANTS (CRT-C) (JUNIO DE 1918)

HACIA UNA NUEVA COHESIÓN DEL ANARCOSINDICALISMO CATALÁN

Introducción

Este año se cumple el centenario del Congreso de Sants, organizado por la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña (CRT-C), y celebrado durante los días 28, 29 y 30 de junio y 1 de julio de 1918, en el local del Ateneo Racionalista de Sants, de este conocido barrio de la ciudad de Barcelona.

La relevancia e importancia singular de este congreso regional, llevado a cabo por el grueso principal del anarcosindicalismo catalán, ha sido puesta de manifiesto de forma variada por diversos historiadores del movimiento obrero en nuestro país, llegándose incluso a realizar algún trabajo específico de investigación acerca de dicho comicio.[1]

La CRT-C, es decir, la organización obrera que agrupaba al anarcosindicalismo catalán, inició su andadura a finales de marzo de 1913, una vez fueron templados parcialmente los vientos represivos emanados del régimen «parlamentario» borbónico español, que conllevó la brusca ilegalización de la Confederación Nacional del Trabajo (CNT) por los llamados «sucesos de septiembre» de 1911.[2]

Esta anormalidad «democrática» fue definitivamente superada en mayo de 1915, en el marco del Congreso Internacional de la Paz, celebrado en la ciudad gallega de Ferrol, donde la propia CRT-C propuso —y fue aceptada por los congresistas asistentes— la vuelta a la actividad pública de la CNT.[3]

Durante esta difícil coyuntura social y política algunas estructuras regionales del sindicalismo libertario ejercieron un protagonismo mayor del que les hubiera correspondido si la CNT hubiera podido actuar con la necesaria libertad de asociación obrera que le fue persistentemente negada.

Es el caso concreto respecto a la historia de la CRT-C, en esos, sus primeros años de vida, que recorrió una serie de acontecimientos sociales caracterizados por importantes luchas obreras, propagandismo sindical recurrente y nexos organizativos frágiles.

De esta pequeña historia del anarcosindicalismo catalán, algo desconocida en lo que respecta a su devenir concreto, podemos aseverar que el Congreso de Sants de 1918 fue, sin ningún género de dudas, el acto organizativo que tuvo mayor impacto en el seno del movimiento obrero catalán, marcando gratamente su sostenido éxito posterior.

En dicho congreso se planteó y aprobó una nueva forma de agrupación del movimiento obrero basada en los sindicatos únicos, intentando así superar las viejas formas decimonónicas fundamentadas en las sociedades de oficio, cada vez más ineficaces a la hora de enfrentarse a la burguesía.

---

1 Es destacable especialmente el libro del historiador Manuel Lladonosa: *El Congrés de Sants*, Editorial Nova Terra, Barcelona, 1975. También puede consultarse la propia *Memoria del Congreso de Sants*, CRT de Cataluña, Imprenta Germinal, Barcelona, 1918.

2 Para una mejor comprensión histórica general, son recomendables los libros de Xavier Cuadrat: *Socialismo y anarquismo en Cataluña – Los orígenes de la CNT (1899-1911)*, Ediciones Revista de Trabajo, Madrid, 1976; y de Antonio Bar: *La CNT en los años rojos*, Editorial Akal, Madrid, 1981.

3 «El proletariado ante la guerra. Congreso Internacional del Ferrol», *Solidaridad Obrera*, 13 de mayo de 1915.

A esta nueva y potente herramienta organizativa, y como un hecho complementario de evidente relevancia sindical, habría que añadir la docta inteligencia colectiva puesta en práctica por los propagandistas libertarios, con el objetivo de aunar de una forma más amplia y consistente a buena parte del movimiento obrero catalán en torno a su propuesta social alternativa.

Contexto histórico del Congreso de Sants

La necesidad de llevar a cabo un congreso en el seno de la CRT-C era sentida de forma recurrente desde hacía bastante tiempo por buena parte del sindicalismo libertario catalán. Era conocida la existencia de diversos problemas organizativos que afectaban fuertemente la cohesión de las fuerzas sindicales, debido entre otros factores remarcables a la grave dispersión del movimiento obrero catalán en su conjunto.

Dicha fragmentación no solamente era motivada por las diversas orientaciones ideológicas en el seno del mismo, entre anarquistas, sindicalistas revolucionarios, socialistas y republicanos, por citar las influencias más relevantes. Era bastante evidente, en aquella época, la preeminencia mayoritaria de las influencias ideológicas de orientación libertaria, sin que ello supusiera una plasmación hegemónica que abarcara a la totalidad del movimiento obrero catalán.

Pero, asimismo, también era constatable la fuerte dispersión de organizaciones sindicales en diversos organismos societarios con adscripciones ideológicas bastante parecidas; federaciones locales, federaciones de oficio y sociedades obreras, que junto con la CRT-C convivían de forma diferenciada en el seno de un «obrerismo de clase» con voluntad de emancipación social.[4]

Como nos informa doctamente el historiador Manuel Lladonosa en su conocido libro:

> Los líderes de la CRT-C eran conscientes de que, si bien la organización obrera tenía una gran vitalidad y capacidad al plantear conflictos sociales [...], existía con todo una falta de estructuración eficaz de los sindicatos y un exceso de individualismo, así como una coordinación insuficiente entre las diversas entidades obreras.[5]

Fruto de este diagnóstico, que afectaba también en su lógica interna a la propia CRT-C, el 19 de mayo de 1917, es decir casi un año antes de la celebración del Congreso de Sants, el Comité Regional de la CRT-C publicaba el acuerdo de celebrar un congreso a finales de junio de ese año.

Sin embargo, y de forma abrupta, este deseo inicial no pudo concretarse en las fechas indicadas debido a la prohibición del congreso efectuada por las autoridades gubernativas del régimen borbónico. Nos encontrábamos en los prolegómenos de una remarcable situación de agitación social y política que posteriormente derivaría en los llamados «sucesos de agosto» de 1917, y que conllevó una extensa y generalizada represión sobre el movimiento obrero en el Estado español, especialmente en lo que afecta a los propagandistas y sindicalistas libertarios.

A ello habría que añadir, en los primeros meses de 1918, las diversas luchas generadas en Barcelona y diversas ciudades catalanas protestando por el encarecimiento de las subsistencias. Dichas movilizaciones, que encabezarían de forma destacada multitud de mujeres trabajadoras, fueron apoyadas de forma masiva por los sindicalistas libertarios, dando lugar de nuevo a una fuerte represión del movimiento obrero catalán y a la suspensión de las garantías constitucionales durante varios meses.

Finalmente, y después de estas últimas movilizaciones relatadas, nos encontraremos nuevamente con el reinicio de la propuesta planteada, acerca de la necesidad apremiante de llevar a cabo el congreso de la CRT-C.

Desde mediados de mayo de 1918, el Comité Regional de la CRT-C había insertado en su órgano de prensa, *Solidaridad Obrera*, una nueva

4 Con respecto al complejo proceso sindical ocurrido en Cataluña, es necesario consultar el importante trabajo llevado a cabo por el historiador Pere Gabriel en su tesis doctoral: *Classe obrera i sindicats a Catalunya (1903-1920)*, Universitat de Barcelona, 1981.

5 Manuel Lladonosa, *op. cit.*, p. 33.

Salvador Seguí

convocatoria congresual que nos informaba sobre su pronta y necesaria celebración:

> Siendo ya una necesidad imprescindible la celebración del Congreso Regional que tuvo que suspenderse el año anterior, este Comité ha creído conveniente que se celebre los días 28, 29 y 30 del próximo mes de junio en la ciudad de Barcelona, ya que este es el deseo de la mayoría de los sindicatos que así nos lo han manifestado.
> Es tan importante la celebración de este Congreso y de tanta urgencia que nos abstenemos de comentar las causas determinantes por estar en el ánimo de todos los trabajadores conscientes.[6]

Con posterioridad a esta fecha y hasta la celebración del Congreso de Sants, se insertaron numerosos artículos de opinión en *Solidaridad Obrera*, reflexionando acerca de la apremiante necesidad del mismo y asimismo insertando diversas propuestas de actuación sobre los caminos que recorrer por parte del sindicalismo libertario catalán.

El llamamiento realizado sobre la participación general no afectaba en exclusiva a los sindicatos pertenecientes a la CRT-C, sino que también intentaba implicar a la mayor parte de los sindicatos activos del movimiento obrero catalán.

Se recalcaba con insistencia desde los órganos rectores de la CRT-C que el congreso que iban a llevar a cabo no podía ser otra «asamblea regional» de delegados obreros sin mayor trascendencia posterior, como solía ocurrir de forma retórica hasta aquellos momentos.

> Se han de ventilar cuestiones de índole importantísima, de una complejidad tan extremada que merece la atención de todos los organismos obreros de la región. Sería criminal y estúpido, a la vez, para los sindicatos de la región, que se tomasen este acto como una «asamblea regional» más. No han de pensar los sindicatos que el futuro Congreso sea una reunión de delegados en la cual después de unos cuantos discursos se separen los delegados como si nada hubiera ocurrido. Es necesario que sea algo más, ha de ser alguna cosa más.[7]

Joan Peiró, el militante más conocido del movimiento obrero en la ciudad de Badalona, y que aún no estaba adscrito formalmente en la dinámica sindical de la CRT-C, planteó en el periódico *Solidaridad Obrera* una crítica profunda respecto a las usuales maneras de funcionamiento del organismo confederal catalán en los siguientes términos[8]:

> La Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, para ser tal, debe aspirar a que en ella esté adherida la organización de las cuatro provincias catalanas. ¿Es fácil aceptar que la organización de Tarragona, Lérida y Gerona no puedan acudir a las muchas «Asambleas Regionales» máxime cuando algunas de ellas se celebran en días laborables? Nosotros decimos que no […].

Esta acerada reflexión que no era probablemente nueva ya había sido planteada con anterioridad por algunos propagandistas libertarios, mostrándonos abiertamente la excesiva dependencia de la CRT-C con respecto al movimiento obrero barcelonés, cuestión organizativa relevante que en cierta forma

6 *Solidaridad Obrera*, 19 de mayo de 1918.

7 *Solidaridad Obrera*, 15 de junio de 1918.

8 J. Fuentes (Joan Peiró): «La organización de Cataluña sin cerebro – Necesidad de renovar los sistemas», *Solidaridad Obrera*, 27 de junio de 1918.

intentaría solventar el Congreso de Sants.

El Congreso de Sants: datos, temas y afiliación

El Congreso de Sants de la CRT-C contiene, entre otras muchas temáticas, nuevos y diversos vectores de variada praxis sindical, que renovaron el sindicalismo libertario catalán con el objetivo manifiesto de «ampliar» y «mejorar» su campo de acción anticapitalista. Y si bien las «soluciones» planteadas en dicho congreso se enmarcaban principalmente en el seno del movimiento obrero catalán, tenemos también que afirmar su sutil influencia posterior en el marco global del anarcosindicalismo en el Estado español.

Es destacable de forma especial, por su evidente originalidad en aquel momento, la propuesta realizada acerca de la creación de los llamados «sindicatos únicos», planteada como una novedosa estructuración sindical que agruparía a los trabajadores de forma más cohesionada en su lucha contra el capital.

• *Datos*

El Congreso de Sants de la CRT-C superó con creces las expectativas organizativas y de convocatoria que en su momento hubieran podido imaginar los propios sindicalistas libertarios catalanes, abriendo el camino estable y definitivo a lo que sería posteriormente la hegemonía recurrente del espacio anarcosindicalista en el seno del movimiento obrero catalán hasta el final de la Guerra Civil.

En lo que respecta a diversos datos objetivos reseñables que detallar sobre el Congreso de Sants tenemos que destacar primero la participación de 164 delegados, que representaron a 153 organismos obreros y que agrupaban en su totalidad a 73.860 trabajadores y trabajadoras.

La ciudad de Barcelona fue claramente la representante mayoritaria de los obreros que acudieron al congreso, aportando un total de 54.572 asociados, lo que suponía en términos porcentuales el 73% de los asistentes al mismo; el de mayor afiliación sindical, el Sindicato del Arte Fabril «La Constancia» de Barcelona, agrupaba en su seno a 11.000 obreras y obreros. La «otra» Cataluña obrera, la de las comarcas catalanas, sumó los restantes 19.288 asociados, lo que representaba el 27% del conjunto global de los asociados a la CRT-C.

En el análisis de comarcas catalanas es interesante resaltar las nuevas federaciones locales y sindicatos que se adhirieron de manera definitiva a la dinámica orgánica de la CRT-C. Junto a ciudades con una reconocida influencia histórica del sindicalismo libertario como eran Sabadell, Terrassa, Vilanova i la Geltrú o Igualada, se sumaban otras urbes con trayectorias históricas sindicales diversas, como era el caso de Mataró, Badalona, Tarragona, Reus y Lérida, por mencionar algunos de los ejemplos más relevantes en este sentido.

Por lo que respecta al número de organismos obreros presentes en el Congreso de Sants, podemos afirmar que fueron los 153 ya señalados. De ellos, la ciudad de Barcelona aportaba 56 sociedades obreras, es decir una representación del 37%; y el resto de poblaciones de la Cataluña obrera aportaban las 97 restantes, lo que representaba el 63% del total de los organismos obreros que acudieron al mismo.

Creemos que esta última información es especialmente destacable, puesto que demuestra la importancia adquirida en este congreso por el movimiento obrero de las comarcas catalanas, rompiendo con una tendencia histórica precedente de una evidente menor representatividad societaria.

Compendiando sucintamente lo que supuso el Congreso de Sants de la CRT-C, en el marco del movimiento obrero catalán, habría que señalar la constatación del inicio y desarrollo de una fuerte expansión del sindicalismo libertario en Cataluña, tanto en lo que respecta al número de afiliados adscritos como a la diversidad de poblaciones en los que la CRT-C iría adquiriendo un mayor protagonismo sindical, una buena parte de las comarcas entroncadas y comprometidas con un «obrerismo de clase» emancipador.

Esta tendencia expansiva se vería posteriormente corroborada, de forma aún más claramente manifiesta, duran-

te el II Congreso de la CNT celebrado en Madrid a mediados de diciembre de 1919, en que el grueso del anarcosindicalismo catalán alcanzó su cifra máxima de afiliación con un total de 426.844 afiliados, lo que suponía de hecho la sindicalización mayoritaria de la clase obrera del país.

• *Temas*

Las temáticas propuestas por los diversos sindicatos presentes en el Congreso de Sants sumaban un total de 55, siendo estas acordadas con anterioridad al comicio para ser debatidas en las asambleas respectivas del conjunto de los trabajadores asociados.

Finalmente, y por decisión de los mismos congresistas, estas fueron agrupadas en ocho bloques temáticos para su mejor reflexión y discusión a lo largo de las distintas sesiones de trabajo.

Los bloques temáticos fueron los siguientes:

1. Condiciones de trabajo: mujeres, parados, jornada.

2. De organización: carnet confederal – cotización; *Solidaridad Obrera* – excursiones de propaganda y Comité de la CRT-C – comités propresos (unificación).

3. De organización: La cuestión del Sindicato de Industria y la CRT-C.

4. Sobre educación y escuelas racionalistas.

5. Posibilidad de fusión de la UGT y la CNT.

6. Reforma del reglamento y estatutos de la CRT-C.

7. Posición de la CRT-C respecto a los ferroviarios despedidos por huelga de agosto de 1917.

8. Medios que utilizar para el éxito de las reivindicaciones. La jornada de ocho horas.

Realizando una breve síntesis respecto a los aspectos teórico-prácticos destacables del Congreso de Sants de la CRT-C, el historiador Manuel Lladonosa nos ha ofrecido su documentada opinión en los siguientes términos:

> El Congreso de Sants expresaría la remarcable madurez sindical del movimiento obrero catalán, fruto de la propia tradición societaria catalana y de las influencias sindicalistas francesas, por un lado, y de la tensión dialéctica entre la realidad y el idealismo ácrata del otro.
> La preocupación fundamental de los hombres del Congreso de Sants era la de encontrar los instrumentos y los métodos de transformación de una situación social y económica insatisfactoria para ellos, estando la misma nutrida por la mística anarquista.
> Las influencias ácratas, finalmente, animarían la letra y el espíritu de muchas intervenciones y de los diversos acuerdos del Congreso. Sindicalista por táctica, por imperativos de la realidad en que se movía, pero implícitamente anarquista en la mente de gran parte de los delegados. No era por casualidad que el anarcosindicalismo se caracterizaba por esta síntesis entre el «sindicato» (instrumento de combate y transformación) y la anarquía (ideal que había de informar la nueva realidad modelada a que el sindicato aspiraba).[9]

En el Congreso Regional de Sants de la CRT-C se plasmaron nítidamente las ideas fuerza del sindicalismo libertario en sus líneas principales más reconocidas. Así, por ejemplo, respecto a la *acción directa* («vienen obligados a ejercer de un modo preferente el sistema de acción directa en las luchas entre capital y trabajo»); el *apoliticismo* («los políticos profesionales no podrán representar nunca a las organizaciones obreras y estas deben procurar no domiciliarse en ningún centro político»); la necesidad de apoyar la difusión y creación de e*scuelas racionalistas*; la específica *solidaridad* con los sectores más explotados y débiles del movimiento obrero como eran los niños y las mujeres («es un deber de todo asociado impedir como fuere la explotación de los menores de edad»); hay que destacar la preeminencia dada a las mujeres trabajadoras para su integración en la lucha sindical junto a los hombres («en los sindicatos mixtos deberán las "juntas administrativas" ser mixtas también, a fin de que la mujer se interese por sus luchas y defienda directamente su emancipación económica»).

Pero la aportación más relevante y conocida del Congreso de Sants fue, sin ningún género de dudas, la puesta en

9 Manuel Lladonosa, *op. cit.*, p. 57.

vigor generalizada del *sindicato único* como alternativa organizativa a la antigua sociedad de resistencia y/o al sindicato de oficio.

Como nos informaba el historiador Manuel Lladonosa, la aparición inicial del sindicato único no fue fruto exclusivo del Congreso de Sants, pues este ya se había implementado en algunos sindicatos de la ciudad de Barcelona, como era el caso del Sindicato Único del Ramo de Elaborar Madera, a partir del año 1915.

Sin embargo, y ello sí que es relevante, la potencialidad efectiva de su puesta en vigor solo podía tener sentido en un ámbito general de mayor escala y con el objetivo deseado de englobar a buena parte del movimiento obrero catalán.

Como decía la ponencia congresual, «la organización obrera no llegará a conquistar su máxima potencialidad si no se constituye en base de los sindicatos de rama o industria». Se trataba de agrupar de una forma más clara y sentida a los trabajadores en «potentes» sindicatos, sin que ello supusiera una «uniformidad autoritaria», a todas luces contraria a la filosofía sindical libertaria.

Sin embargo, algunas críticas llevadas a cabo en el propio congreso incidían en el posible efecto «liberticida» que pudiera conllevar la propuesta planteada. Ciertamente era un cambio notable y sustancial respecto a la anterior fundamentación primigenia de la «agrupación» por parte de los trabajadores.

El movimiento obrero, siguiendo la argumentación mayoritaria de los delegados en el congreso, tenía que saber adecuarse organizativamente a la gruesa fortaleza del capitalismo «realmente existente», para así poder plantear batallas sindicales y sociales que pudieran derrotarlo, con la esperanza siempre candente en la construcción de una nueva sociedad libertaria.

El más conocido sindicalista libertario catalán de aquellos momentos, Salvador Seguí, fue sin duda uno de los defensores más acérrimos de los sindicatos únicos, apostando por su implantación al ser «el medio más eficaz para poder responder al actual momento histórico y hacer prevalecer la personalidad del proletariado frente a la burguesía».

Después de dos sesiones de trabajo analizando dicha temática por parte de los delegados, el congreso adoptó finalmente una resolución ampliamente consensuada que aprobaba la puesta en marcha del Sindicato Único, dándose un margen de tiempo necesario para implementar de manera progresiva esta novedosa herramienta organizativa de los trabajadores asociados.

> La unanimidad con que se tomó el acuerdo demuestra claramente las ansias de renovación que siente el proletariado en el orden de la cuestión orgánica de las agrupaciones obreras. Era una anomalía que núcleos de trabajadores, no ya de un ramo o industria similar, sino de un oficio o profesión determinada, constituíanse dentro de una misma localidad dos o tres o más sindicatos de aquella profesión u oficio.[10]

Finalmente, y una vez aprobado este sustancial cambio, en lo que respecta a la organización básica sindical, el Comité de la CRT-C nos ofrecía su esperanzada opinión respecto a la potencialidad futura del sindicato único con las siguientes palabras:

> Es indudable que esta reforma en los métodos de la organización es tan importante, que sería pueril afirmar que podemos llegar a su completa realización en un plazo brevísimo como algunos han insinuado. […] El tiempo, pues, la dejación de antagonismos personales existentes y la buena voluntad de todos harán posible que en plazo no muy lejano podamos cumplir lo acordado por el Congreso, con lo cual podremos señalar, a toda la organización obrera de España y a la mayor parte del proletariado internacional, la bondad de estos nuevos métodos de nuestra organización, cuyos resultados beneficiosos han sido ya una demostración para todos, por parte de algunas organizaciones ya constituidas a base de sindicatos únicos de ramo.[11]

El anarcosindicalismo catalán logró muy prontamente, con el despliegue progresivo de esta nueva estructuración

10 Manuel Lladonosa, *op. cit.*, p. 171.

11 Manuel Lladonosa, *op, cit.* P. 172.

sindical, una potencialidad y cohesión de la que había carecido hasta aquellos momentos. Algunas luchas inmediatamente posteriores, como sería la emblemática huelga de La Canadiense nos lo demuestran fehacientemente, ya que logró reunir y cohesionar a buena parte del movimiento obrero catalán en una dura y sostenida lucha llevada a cabo contra la burguesía catalana en su conjunto.

Fue un momento histórico vibrante donde el sindicalismo y el anarquismo se interrelacionaron de tal manera que en muchos casos fueron definidos similarmente por partidarios y detractores de ambos.

Como titularía un conocido historiador catalán, en un artículo posterior caracterizando este momento «instituyente» de rebeldía obrera amplificada: «eren temps de sindicats».

Apuntes finales. Una mirada histórica en perspectiva

No me gustaría acabar esta pequeña intervención escrita sin manifestar una proposición ya conocida respecto a las prioridades esenciales del movimiento obrero con voluntad firme de emancipación social.

La misma nos expresaría que la historia del movimiento obrero revolucionario ha avanzado sobre todo en sus logros y reivindicaciones sociales a través de «momentos calientes» de fuerte lucha obrera/social, en los que de manera recurrente se ha enfrentado a la burguesía y a los regímenes que por lo general defienden sus privilegios.

Ciertamente podríamos aducir, no sin cierta razón argumental, que llevar a cabo un «homenaje» respecto a un congreso obrero no deja de ser una especie de «liturgia vana»,

Adolfo Bueso uno de los fundadores de la CNT

que podría alejarnos de lo más genéricamente sustantivo, es decir de la necesaria afirmación de la lucha de clases con voluntad de transformación social anticapitalista, en este caso con un marcado sentido libertario.

Sin embargo, creemos —intentando acotar este posible maniqueísmo— que el movimiento obrero revolucionario también necesita repensar algunas prácticas anteriores anacrónicas y, si es posible, intentar buscar soluciones a nuevos retos en el marco de las sociedades capitalistas de dominación y privilegio en las que se inserta de forma subsidiaria.

Ello es en definitiva lo que intentaron realizar hace cien años los sindicalistas libertarios catalanes en el Congreso de Sants de junio de 1918. Visto con cierta perspectiva histórica, no puede negárseles su acierto en este relato trufado de innovación y de coordinación valiente del movimiento obrero catalán.

El posterior auge del anarcosindicalismo en el Estado español así nos lo demuestra, puesto que estas iniciativas ayudaron a asentar la influencia de la corriente libertaria en el movimiento obrero de nuestro país hasta el final de la Guerra Civil.

Aunque solo fuera por ello, el Congreso de Sants de la CRT-C merece ser recordado y analizado como uno de esos momentos «instituyentes» que cambian dinámicas sindicales y sociales en favor de un renovado discurso libertario y de una praxis social revolucionaria más acorde al «sentir de los tiempos».

Joan Zambrana

LAS CONSECUENCIAS DEL CONGRESO DE SANTS LA HUELGA DE LA CANADIENSE Y LA REACCIÓN DE LA PATRONAL CATALANA: EL LOCAUT Y EL PISTOLERISMO

Quiero destacar dos factores importantes de este Congreso de Sants. Por un lado, eran conscientes del período revolucionario que estaba atravesando Europa:

> En Rusia, que es donde antes se ha formado una conciencia contra las luchas fratricidas del capitalismo, ha surgido potente y arrolladora la revolución social. En Alemania también las minorías revolucionarias han logrado interesar a la opinión y se han producido protestas airadas contra el crimen de la guerra. Y Austria sigue el mismo camino de Rusia. Es que ya nadie puede impedir la revolución. La quiebra del régimen detentador es bien palpable.[1]

Por otro lado, la decisión de crear sindicatos únicos, es decir, de integrar las diferentes secciones de oficio de una misma industria en el sindicato único de industria. Esta era la finalidad del sindicato único, pero algún historiador inexplicablemente trata de desprestigiar a la CNT, como por ejemplo Antonio Elorza, quien recientemente, en una revista de divulgación histórica, señalaba lo siguiente:

> Esos años dorados propiciaron el crecimiento en flecha de la CNT, que culminó en su Primer Congreso, el del Teatro del Conservatorio *[sic]* en Madrid, en 1919. Exhibió entonces más de medio millón de afiliados, por 80.000, casi todos catalanes, en el Congreso de Sants del año anterior. Fue en Sants donde se tomó el acuerdo de monopolizar la representación de los trabajadores con la fórmula de los Sindicatos Únicos, que implicaba la exclusión de cualquier otra agrupación sindical, de ser preciso por la fuerza.[2]

El catalanismo que, al igual que el anarcosindicalismo, estaba alcanzando una influencia considerable, comenzó a manifestarse en noviembre de 1918 en demanda de autonomía para Cataluña. Los hechos revistieron una cierta gravedad, pero como afirma Meaker: «ambos [el rey y Cambó] estaban menos alarmados a causa del regionalismo, cuyos hombres y motivos eran fáciles de comprender que por el sindicalismo, que apenas podía entenderse».[3]

La campaña nacional de propaganda cenetista que se había iniciado en diciembre —decidida en el Congreso de Sants y auspiciada por el Comité de la Regional catalana—, principalmente por tierras de Levante y Andalucía, contribuyó a aumentar el miedo de la burguesía ante el espectro sindicalista.

Con el fin de cortar radicalmente la agitación, el Gobierno encabezado por Romanones, tomando como justificación los alborotos

1 *Comicios históricos de la CNT. Memoria del Congreso celebrado en Barcelona los días 28, 29 y 30 de junio y 1 de julio de 1918*, Toulouse, 1957, pp. 85-86.

2 *Aventura de la Historia*, Madrid, n.º 229 (noviembre de 2017), pp. 28-30.

3 Gerald H. Meaker: *La izquierda revolucionaria en España, 1914-1923*, Barcelona, 1978, p. 211.

Explosión de una bomba en la calle Montaña

producidos en Barcelona por los catalanistas, suspendió las garantías constitucionales en Barcelona y provincia el 17 de enero de 1919 y, en toda España, a partir del 25 de marzo.[4] Muchos militantes cenetistas fueron encarcelados, entre ellos Salvador Seguí, Manuel Buenacasa, Tomás Herreros, etc. La redacción de *Solidaridad Obrera* —exceptuando a Pestaña que logró escapar—[5] fue detenida y el diario, sin causa que lo justificara, fue suspendido.[6] *Tierra y Libertad* había corrido su misma suerte desapareciendo dos días antes.

A pesar de todo ello, las consecuencias de las resoluciones adoptadas en el Congreso de Sants, en lo referente al sindicato único, no se hicieron esperar y demostraron sobradamente su eficacia. Me refiero a la huelga declarada en febrero de 1919 en la central eléctrica conocida como «La Canadiense», en apoyo de los obreros despedidos de esta empresa. Este conflicto derivó en una huelga general que prácticamente paralizó la ciudad durante más de cuarenta días. El triunfo fue absoluto. Se readmitieron los despedidos, se consiguió la libertad de los detenidos y se logró que fuera decretada la jornada laboral de ocho horas.

Durante la duración el conflicto, la ausencia de periódicos afines que contrarrestaran de algún modo la información suministrada por los diarios, en lo que al tratamiento de la huelga hacía referencia, fue el móvil principal que llevó al sindicato único de Artes Gráficas a poner en práctica lo que más tarde se conocería como «censura roja».

Consistía esta en evitar —al cuidado de tipógrafos afectos a la causa— la inclusión en los diarios de noticias e informaciones que tendiesen a desvirtuar el curso de la huelga o a confundir a los obreros suministrándoles información tendenciosa o contradictoria.[7]

El primer acto de este tipo de censura —puesta en práctica por primera vez de forma sistemática— fue la decisión de no imprimir el Real Decreto por el cual se quería imponer la movilización de

4 Juan Antonio del Valle: «La censura gubernativa de prensa en España (1914-1931)», *Revista de Estudios Políticos*, n.º 21 (1981), Madrid, pp. 122-123. Las garantías ya no serían restablecidas hasta el 31 de marzo de 1922.

5 Manuel Buenacasa, *El movimiento obrero español, 1886-1928. Historia y crítica,* Júcar, Madrid, 1977, p. 53.

6 El último número conocido es el 1.007, del 17 de enero.

7 Véase el relato que de los hechos hizo Ángel Pestaña en la conferencia que dio en Madrid el 3 de octubre de 1919: «La huelga de La Canadiense y el sindicalismo», incluido en Ángel Pestaña Núñez: *Trayectoria sindicalista*, prólogo de Antonio Elorza, Madrid, 1974, pp. 381-382.

los huelguistas de La Canadiense.[8]

Esta práctica de censura obrera se extendió a toda España al decretar Romanones el 25 de marzo la suspensión de garantías en todo el país. A pesar de la protesta de la prensa, la medida continuó en tanto no fueron negociados los términos de un acuerdo. A este se llegó con el compromiso, por parte de los diarios, de no publicar aquello que atentase contra los intereses de los obreros.

La revista *España*, fundada por Ortega y Gasset y dirigida en esa época por Luis Araquistáin, publicó un artículo editorial con el significativo título de «Apología de la censura roja», el cual comenzaba diciendo:

> La censura oficial ha encontrado, en fin de cuentas, un formidable enemigo, que es la censura obrera. Ninguna prensa que tuviese el más modesto concepto de la dignidad debiera consentir la censura más que en el caso excepcional de una guerra exterior: la seguridad del país justificaría entonces el uso de esta medida, como previsión contra la ligereza o la venalidad de ciertos periódicos. Pero esto de que apenas estalle una huelga más o menos general, se suspendan todas las garantías constitucionales, y se cree de hecho un estado de guerra civil en que uno de los beligerantes es el poder público y la clase obrera el otro beligerante, y se establezca la censura oficial para que el enemigo –en este caso los obreros– y los neutrales –en este caso la opinión pública– ignoren lo que acontece en los dos campos y en cambio no tengan más información que las patrañas del Gobierno, es un régimen de arbitrariedad que sólo puede aceptarse olvidándose de los fines de libertad y veracidad que deben ser los polos de toda prensa independiente.

Y terminaba con estas contundentes frases:

> Receta final: si la prensa no quiere sufrir en lo sucesivo la censura roja, no tendrá más remedio que rebelarse también contra la censura negra. Para librarse de la coacción obrera contra la libertad de sojuzgarse a los gobiernos, los periódicos tienen un medio fácil: ser libres espontáneamente, por libérrimo impulso[9].

Pero la patronal barcelonesa se puso inmediatamente en pie de guerra. En marzo se creó la Federación Patronal que, en noviembre de ese mismo año, declaró un cierre parcial de fábricas y, el primero de diciembre, el cierre fue total hasta el 26 de enero de 1920. La guerra ya estaba declarada. Además, en octubre de ese año se fundaron los denominados «sindicatos libres», al servicio de la patronal. Entre 1919 y 1923, llamados también «los años del pistolerismo», todas las fuerzas de represión del Gobierno y las bandas de pistoleros al servicio de la patronal se propusieron acabar con los dirigentes de la CNT y los anarquistas más significados, aunque también incluyeron en el lote a abogados de prestigio como Francesc Layret. Entre la corrupta policía de Barcelona, destacó Bravo Portillo y su jefe Arlegui y, entre las autoridades, el gobernador de Barcelona, Martínez Anido. A ello habría que sumar la «Ley de fugas», decretada por Dato en 1921.

Ese mismo año de 1919, la CNT celebró su segundo Congreso en el teatro de la Comedia de Madrid y entre otras cosas, los delegados decidieron, con alguna oposición, adherirse a la III Internacional fundada por los bolcheviques. Se optó también por enviar a algunos delegados a Rusia para que analizaran de cerca la trayectoria de la Revolución rusa. De todos los que fueron enviados, el único que pudo llegar hasta Rusia fue Ángel Pestaña, el cual se dio perfecta cuenta rápidamente de que aquella no era la revolución que deseaban. Pero, a su regreso, fue encarcelado en Milán y los documentos de que era portador fueron incautados.

Otro de los efectos de la Revolución rusa fue el hecho de que muchos grupos se desgajaran del Partido Socialista y fundaran partidos afines a los bolcheviques. Los marxistas pusieron en marcha el asalto a los sindicatos de la CNT. Cuando en mayo de 1921 fue detenido Evelio Boal, secretario del Comité Nacional de la CNT —que más tarde sería

8 Juan Antonio del Valle, *op. cit.*, p. 116.

9 «Apología de la censura roja», *España*, n.º 208 (3 de abril de 1919), Madrid, pp. 4-5.

asesinado mediante la aplicación de la Ley de fugas—, Andreu Nin fue elegido para sustituirlo y Joaquín Maurín fue designado secretario del Comité Regional de Cataluña. Por fortuna, en un pleno clandestino en 1921, se decidió enviar a Rusia a varios delegados para asistir al Congreso de la Komintern y a la instauración de la Sindical Roja; entre ellos, se encontraban Nin y Maurín. Cuando por fin Pestaña pudo llegar a España y rendir su informe sobre la situación rusa, se convocó en Zaragoza una conferencia cenetista, en la cual se decidió desvincularse definitivamente de la Internacional Comunista.

A pesar de la tremenda sangría sufrida por los anarquistas y los cenetistas en esos convulsos años, en 1923 comenzaron de nuevo a reorganizarse y los grupos de afinidad decidieron celebrar un congreso en marzo de aquel año, en Madrid, con el propósito de aunar fuerzas y tratar de crear un organismo nacional que los agrupase en una unión o confederación. Entre otras conclusiones, este congreso se opuso a la creación de dicho organismo nacional. Pocos meses después, el general Primo de Rivera decidía dar un golpe de Estado con la complicidad de la Corona española. Tras algunos debates, la CNT tomó la resolución de pasar a la clandestinidad.

El impacto que supuso la Revolución rusa para el proletariado en general, especialmente en occidente, fue extraordinario y también tuvo repercusiones importantes en el seno del anarquismo. Esto se evidenció de forma espectacular durante la dictadura de Primo de Rivera.

Sería muy interesante el estudio de los períodos de clandestinidad por los que ha pasado el movimiento anarquista a lo largo de su historia y que ha sido muy poco investigado en nuestros medios. En todos ellos, se evidenció que el problema organizativo del movimiento era capital para su desenvolvimiento posterior y es por ello que al volver a la luz pública sus planteamientos habían cambiado de manera radical, produciéndose duras polémicas entre aquellos que habían adoptado una organización diferente y aquellos que seguían manteniendo los presupuestos antiguos.

Durante los siete años que duró la segunda clandestinidad, es decir durante la citada dictadura de Primo de Rivera, y debido al impacto que había supuesto la pretendida eficacia de la revolución bolchevique, el problema de la organización cobró una importancia extraordinaria y esta se desarrollaría en varios frentes. En 1925, coincidieron en París los anarquistas exiliados de tres dictaduras diferentes: rusos, italianos y españoles. Los anarquistas rusos Néstor Mackno y Pietro Archinoff presentaron al resto de anarquistas lo que ellos denominaron «plataforma de organización». En este documento se proponía, en síntesis, crear una organización sindical en cada país, tomando como modelo a la CNT y, flanqueando al sindicato, una organización anarquista que marcara el camino que seguir por el sindicato. Como puede verse, era una propuesta de bolchevización del anarquismo, que lógicamente fue rechazada por la práctica totalidad del resto de anarquistas.

El otro debate se estableció entre los anarquistas del diario *La Protesta* de Buenos Aires, especialmente Diego Abad de Santillán y López Arango. Estos habían escrito un libro en 1925: *El anarquismo en el movimiento obrero*, en el cual abogaban por una confederación sindical estrictamente anarquista. El anarquista aragonés Manuel Buenacasa se mostró partidario y polemizó agriamente con Joan Peiró y Ángel Pestaña, los cuales eran mucho más partidarios de una diferencia crucial entre anarquismo y sindicalismo, como se había funcionado hasta ese momento.

Lo cierto es que en medio de estas polémicas, tras una serie de congresos en Francia de los anarquistas españoles exiliados, se decidió convocar una conferencia en Valencia. Esta se desarrolló entre el 26 y el 27 de julio de 1927, en una de las playas de la ciudad del Turia y en ella se decidió crear la Federación Anarquista Ibérica. De todos modos, y dado el período de clandestinidad que atravesaba el movimiento anarquista, la FAI no empezó a estructurarse hasta la proclamación de la II República, en abril de 1931; no obstante la polémica sobre el tipo de organización continuaría debatiéndose hasta la escisión trentista.

Paco Madrid

Bibliografía

«Apología de la censura roja», España, tomo V, n.º 208 (3 de abril de 1919), Madrid, pp. 4-5.

BAR, Antonio (1981): *La CNT en los años rojos (Del sindicalismo revolucionario al anarcosindicalismo*, 1910-1926), Madrid, 834 páginas.

BENGOECHEA, Soledad (1998): *El locaut de Barcelona (1919-1920)*, Curial, Barcelona, 246 páginas.
—(1994): *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, prólogo de Pere Gabriel, Publicaciones de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 400 páginas.

BUENACASA, Manuel (1977): *El movimiento obrero español, 1886-1928. Historia y crítica*, Júcar, Madrid, 239 páginas (la 1.ª edición es de 1928, reeditada en 1966 en París).

Comicios históricos de la CNT (Memoria del Congreso celebrado en Barcelona los días 28, 29 y 30 de junio y 1 de julio de 1918) (1957), Toulouse, 92 páginas.

ELORZA, Antonio (1972-1974): «El anarcosindicalismo español bajo la Dictadura (1923-1930). La génesis de la Federación Anarquista Ibérica», *Revista de Trabajo*, vol. I, n.º 39-40 (julio-diciembre de 1972), pp. 123-477; vol. II, n.º 44-45 (octubre-diciembre de 1973; enero-marzo de 1974), pp. 311-617; vol. III, n.º 46 (abril-junio de 1974), pp. 163-463.
—«Las dos fundaciones de la FAI», *Aventura de la Historia*, n.º 229 (noviembre de 2017), Madrid, pp. 28-32.

GRUPO DE ANARQUISTAS RUSOS EN EL EXTRANJERO (1928): *Plataforma de organización de la Unión General de los Anarquistas (proyecto)*, Béziers, 39 páginas.

LÓPEZ ARANGO, E., ABAD DE SANTILLÁN, Diego (1925): *El anarquismo en el movimiento obrero*, Barcelona, 203 páginas.

MEAKER, Gerald H. (1978): *La izquierda revolucionaria en España, 1914-1923*, Barcelona, 657 páginas.

PESTAÑA NÚÑEZ, Ángel (1974): *Trayectoria sindicalista, prólogo de Antonio Elorza*, Madrid, 880 páginas.

PRADAS BAENA, Maria Amàlia (2003): L'anarquisme i les lluites socials a Barcelona 1918-1923: la repressió obrera i la violència, Barcelona, 343 páginas.

VALLE, Juan Antonio del (1981): «La censura gubernativa de prensa en España (1914-1931)», *Revista de Estudios Políticos*, n.º 21 (1981), Madrid, pp. 73-126.

Periódicos y revistas:
***Acción Social Obrera (Palafrugell-San Feliu de Guíxols)* (1918-1927)**
***Pensiero e Volontà (Roma)* (1924-1926)**
***El Productor (Barcelona)* (1925-1926)**
***La Protesta (Buenos Aires)* (1903-1930)**
***Revista Nueva (Barcelona)* (1924-1925)**
***Vida Sindical (Barcelona)* (1926)**

DELS INICIS DE LA CNT FINS A LA VAGA DE LA CANADENCA

L'any 1911 es va celebrar el 1r Congrés de la CNT. Tot i que ha estat minimitzat per la historiografia oficial, hi ha temes ideològics i estratègics que es van tractar allí que tenen una gran importància en l'evolució del sindicat. Un exemple seria el rebuig a qualsevol moviment revolucionari de caràcter polític, així com la utilització dels termes «apolític» i «antipolític». Aquest segon terme va sobresortir per damunt d'altres conceptes. En aquest sentit, una resolució d'aquest primer congrés va ser que els sindicats sortissin dels locals d'entitats polítiques. Pensem que el 1911 molts d'ells encara s'estaven a les anomenades «Casas del Pueblo», creades pel Partit Radical de Lerroux. De tota manera, hi trobem molt poques resolucions sobre les reivindicacions del proletariat i menys encara sobre les seves possibles solucions.

El que no han entès els historiadors és que llavors la CNT estava en ple procés no només de creixement sinó també d'expansió. En els anys posteriors, es treballà bàsicament per solidificar l'estructura orgànica i la coordinació a l'àmbit estatal. De fet, la radicalització dels grups anarquistes, sobretot dels grups d'afinitat, va fer que el concepte de «sindicalisme revolucionari» anés donant pas, això sí, lentament, al de «comunisme llibertari» i a l'anarcosindicalisme.

Hi ha consideracions tàctiques sortides d'aquest primer congrés que s'han de tenir molt en compte: la vaga general, el boicot i el sabotatge. La repressió abocada sobre la CNT des de la seva fundació fins com a mínim l'any 1915 va suposar que aquests conceptes tàctics fossin utilitzats quasi com un dels pocs elements de lluita contra el capital, de forma que sobretot la vaga general arribés a ser un element clàssic del cenetisme.

Entre 1915 i 1918, es produirà un moment d'expansió espectacular a la CNT, de 26.571 afiliats el 1911 passarà a tenir-ne 80.607 l'any 1918. Aquest mateix any, el 87% dels afiliats es concentraven a Catalunya, però és a partir d'aquest moment que també es va fer l'expansió a gran part del territori espanyol, en part com a conseqüència del Congrés Regional de Sants el 1918 i posteriorment amb la seva ratificació en el Congreso de la Comedia de Madrid l'any següent. Les dades estan recollides a *Solidaridad Obrera* i a la memòria del Congreso de Madrid, pel que fa a les afiliacions del 1916.

És durant aquests anys que es produeix un relleu generacional a la CNT. Els vells revolucionaris com José Negre, Francisco Jordan, Manel Andreu o Francisco Miranda —Anselmo Lorenzo havia mort el 1914— donen pas a una nova generació d'anarcosindicalistes. Noms com Ángel Pestaña, Camilo Piñol i Salvador Seguí seran els que convoquin el Congrés Regional de Sants el 28 de juny de 1918. Abans, la Primera Guerra Mundial ja havia fet sortir la cara antibel·licista de la CNT, majoritàriament amb una postura pacifista i contrària a l'intervencionisme dels aliats.

L'òrgan de la CNT, *Solidaridad Obrera*, es va convertir en diari l'any 1916, en aquella època encara estava en mans del vells cenetistes que van ser substituïts, el novembre de 1917, per Ángel Pestaña, un jove radical enfrontat durant aquells anys al reformisme de Salvador Seguí. Els càrrecs a *Solidaridad Obrera* se succeïen amb certa assiduïtat, en aquells temps, conseqüència dels canvis a l'organització i les dificultats del moment: reconstrucció orgànica després de la supressió governativa i de passar per la clandestinitat. A més, hi havia el relleu anyal que es feia per evitar el burocratisme.

Consolidació federativa: cap al sindicat únic

A partir del 1916, onades de treballadors s'apropaven als locals de CNT per donar-se d'alta. Com eren aquests locals? El més normal és que fos un sindicat d'ofici, petit i de barri, i que evidentment no estava preparat per afrontar aquest repte. A Barcelona encara hi havien sindicats del mateix ofici a diferents barris de la ciutat. Va ser llavors que es va demanar que tots els sindicats d'un mateix ofici formessin una «federació local d'ofici», perquè aquesta es federés amb altres federacions locals d'oficis. Aquest guirigall federatiu no semblava molt funcional. El mateix Pestaña va dir sobre aquest tema que «la existencia de muchos organismos federativos, aparte de lo perjudiciales que económicamente resultan para los sindicatos, entorpecen la relación entre los mismos y, lo que es peor, tienden a fomentar el corporativismo, que tan perjudicial resulta a la emancipación de los trabajadores».

És en aquell moment que surt la proposta, a través de les diferents assemblees dels sindicats, d'unir a tots els treballadors d'un mateix ofici o indústria en un sindicat únic, que s'uniria amb altres sindicats d'altres oficis de la mateixa localitat, formant una Federació Local de Sindicats. Tot això estava passant l'any 1917 i aquesta va ser la proposta que es va portar al Congrés de Sants a l'any següent.

L'any 1917 la situació econòmica havia empitjorat. Els salaris s'havien congelat i els preus havien fet una pujada, sobretot els dels aliments bàsics. Es vivia un període de gran conflictivitat i confrontació social. La situació política també s'havia complicat amb el moviment de les Juntes Militars de Defensa i les Assemblees de Parlamentaris. Aquell any arribaren les primeres notícies sobre la Revolució russa, el que va provocar un augment de les expectatives revolucionàries, majoritàriament entre els anarcosindicalistes.

Vaga general i Revolució russa

Aquesta situació va fer que la CNT impulsés molt més que una mera protesta, que era el que volia la UGT. En una reunió a Madrid es va acordar portar a terme una vaga general. Davant de l'augment de la carestia, la CNT va creure que era l'única sortida per arribar a un procés revolucionari. El mes de juliol va treure un programa polític que ja era tota una declaració d'intencions. Entre les reivindicacions econòmiques més notables, hi havia la jornada de set hores, un salari mínim de quatre pessetes tant per homes com per dones, supressió del treball a preu fet (*a destajo*) i que la jornada setmanal acabés el dissabte al migdia. En l'àmbit polític es demanava la substitució de l'exèrcit per milícies populars, la supressió del Senat, la separació Església/Estat, el divorci, la supressió de la pena de mort, la llibertat de premsa, el dret de reunió i associació i l'ensenyament racionalista obligatori i gratuït. Peticions que els cenetistes creien que només es podien aconseguir a través d'una revolució.

La vaga general va ser convocada pel 13 d'agost de 1917. Tenia dos comitès, un a Madrid de tarannà socialista format per Julián Besteiro i Largo Caballero, i altre a Barcelona, de caràcter cenetista format per Salvador Seguí, Ángel Pestaña, Francisco Miranda i Josep Viadiu. Segons la majoria d'historiadors, aquesta vaga va ser un fracàs. És evident que va fallar en alguns aspectes: falta de preparació, descoordinació entre les dues centrals sindicals, manca de suport dels partits republicans i, sobretot, la no participació dels treballadors del camp. La descoordinació amb la UGT va significar també una desunió durant els anys següents que, finalment, va impedir la desitjada unitat sindical.

En aquella època, la CNT va treure conclusions importants; entre elles, va descobrir la debilitat del sistema: un procés revolucionari podia posar en perill les estructures de l'Estat. L'arribada de notícies sobre la revolució bolxevic va aportar una nota d'optimisme després del fracàs de la vaga general. Els cenetistes pensaven que una propera revolució era imminent. Aquest entusiasme inicial, molt apassionat d'entrada, va minvar més endavant, quan es van anar coneixent els plantejaments bolxevics, allunyats de l'anarcosindicalisme, en expansió en aquells anys, i de la implantació del comunisme llibertari. En definitiva, la Revolució russa va contribuir a radicalitzar la postura revolucionària de la CNT en aquella

època i, per descomptat, va atiar l'imaginari que també es podia realitzar un procés similar a l'Estat espanyol.

Els grups dins de la CNT s'anaven definint clarament abans del Congrés de Sants: per un cantó, els anarquistes sindicalistes i els anarcosindicalistes i, per l'altre, els anarquistes purs, molts dels quals ja participaven en la CNT. De fet, l'any 1917, ja s'estava produint el pas ideològic d'aquest sindicalisme revolucionari a l'anarcosindicalisme, però el pas definitiu no es faria realitat fins al Congreso de la Comedia de Madrid, el desembre de 1919.

Congrés de Sants

Tot i que el Congrés de Sants era regional, els historiadors estan d'acord en el fet que se li ha de donar categoria nacional, ja que els seus acords, per la importància que van tenir en l'evolució de la CNT, van ser assumits per un congrés nacional un any més tard. Molts cenetistes, al llarg del temps i en escrits i testimonis orals, van remarcar que la CNT, com a tal, no va començar sinó a partir d'aquest Congrés de Sants el 1918.

Aquest congrés estava previst que es celebrés entre el 29 de juny i l'1 de juliol del 1917, però uns dies abans el Govern va suspendre les garanties constitucionals i, per aquest motiu, es va haver d'endarrerir fins un any després, del 28 de juny a l'1 de juliol del 1918. La trobada es va celebrar a l'Ateneo Racionalista, al carrer Vallespir de la barriada barcelonesa de Sants. Van assistir-hi 152 delegats, que representaven a 75.150 afiliats, un 72% dels quals pertanyien a sindicats de la ciutat de Barcelona.

Arran dels fets del 1917, alguns sindicats demanaren a la CNT que es definís ideològicament, creient que la falta de fixació en els fins de la CNT era una de les causes de la seva desorientació a l'hora de lluitar contra el capital. Aquest Congrés de Sants era un moment idoni per concretar aquest tema, però només es va arribar a definicions sobre qüestions orgàniques. La postura dels anarquistes respecte a l'orientació de CNT va quedar sense resoldre; aquest pas —que dèiem abans— cap a l'anarcosindicalisme deixava al sindicalisme en una situació en la qual ja no podria ser un medi i un fi en si mateix, d'alguna manera l'anarcosindicalisme hauria de convertir-se en el trampolí cap a l'anarquia.

El principal acord del congrés va ser unir en un sol els diferents sindicats d'un mateix ofici en cada població. També la unió de tots aquells altres oficis que pertanyien a un mateix ram o sector de la producció industrial, en el sindicat industrial, denominat a partir d'aquest moment «Sindicat Únic». Després, aquests sindicats es federarien en organismes locals o comarcals. Va ser una solució avançada i que simplificava l'estructura federal, per fer-la més eficient i d'acord amb els nous temps. De fet, aquesta estructura ja s'anava debatent a la CNT com a mínim des del 1915.

Un altre dels temes tractats al congrés va ser l'acció directa, que ha portat a interpretacions associades a la violència, quan en realitat es referia a excloure qualsevol mena de conciliació o intermediaris a l'hora de resoldre els conflictes laborals. De fet, es va intentar suprimir del tot les caixes de resistència, els socors mutus, l'activitat cooperativa, etc. I es va aplicar la màxima sindicalista d'independència i neutralitat en relació a l'antipoliticisme. En un dels punts aprovats es deia que «els polítics professionals no poden representar mai les organitzacions obreres».

En altres acords, s'intentà evitar la possible existència de grups organitzats dins la mateixa estructura sindical. Això es va veure clar amb els mestres racionalistes, els quals volien entrar a CNT com a grup anarquista. El congrés va acordar que només es podia entrar per pertinença a un sindicat federat. Aquesta relació de la CNT amb els grups anarquistes va quedar més cosida a l'hivern d'aquell mateix any, a través d'una Conferència Anarquista on es va acordar: «recomanar a tots els anarquistes el seu ingrés i participació activa a la CNT». Aquest acord, segons els historiadors, és de vital importància, ja que fins llavors només els anarquistes sindicalistes hi estaven afiliats.

Altres temes tractats al congrés van ser la unió amb la UGT, tot i els fracassos dels anys anteriors. Davant la tebiesa de la UGT, aquesta sol·licitud va quedar en l'oblit. De tota manera, en el Congreso de la Comedia, el 1919, es va tornar a demanar aquesta unió, però la CNT no ho va plantejar com una fusió, sinó com

una absorció, davant del qual aquests intents d'unitat van quedar trencats com a mínim fins a la Revolució de juliol del 1936. En la meva opinió, les diferències entre ambdues centrals en relació a les expectatives revolucionàries i les tàctiques de lluita eren insalvables, tal com es va veure a la vaga del 1917.

La vaga de La Canadenca

Després del Congrés de Sants, s'inicià una etapa d'expansió de la Confederació Regional de Treballadors (CRT) de Catalunya. En aquest període de gran confrontació social, la CNT va penetrar en àmbits on encara no havia arribat mai i va impulsar múltiples vagues en diferents sectors i en diverses ciutats, amb resultats satisfactoris en relació a les millores sindicals i salarials.

La CNT va començar a posar en pràctica aquests acords del Congrés de Sants, en primer lloc actuant com a Sindicat Únic, on els treballadors d'un mateix sector s'organitzaven junts, evitant d'aquesta manera les divisions entre oficis, i d'altra banda, donant impuls a l'acció directa, és a dir, a la negociació amb el patró sense cap mena d'intermediaris.

La patronal de Catalunya es va sentir amenaçada davant d'aquest creixement de la CNT i de la seva manera d'actuar. Per això, en primer lloc, va unir les empreses de cada ram d'indústria en una única federació i, després, va començar a fer servir el locaut, és a dir, el tancament de les companyies per desarticular les vagues i les lluites de la gent treballadora. A més, va demanar ajuda a l'Estat —una forma de conjunció entre policia i exèrcit—, que de la mà de Milans del Bosch, capità general de Catalunya, va utilitzar els soldats com arma de combat contra els obrers.

Milans del Bosch instaurà en diverses ocasions l'estat de setge, però a mesura que va anar augmentant la conflictivitat laboral —i aquí entra de ple la vaga de La Canadenca—, va decretar la suspensió de les garanties constitucionals. Això li va permetre reprimir la classe treballadora en tots els sentits. Aquesta suspensió es va allargar fins a l'any 1922. És en aquest context on s'emmarca aquesta vaga que, de fet, va ser la primera prova de foc per poder posar en pràctica la nova estructura del Sindicat Únic sorgit del Congrés de Sants.

La vaga de La Canadenca s'ha d'entendre com l'enfrontament entre la CNT i la patronal, per tal d'aconseguir el reconeixement de la central sindical i que fos una interlocutora vàlida per negociar en qualsevol conflicte laboral i reivindicatiu dels treballadors. Com hem dit anteriorment, la patronal davant d'aquestes circumstàncies no només va buscar el suport del Govern, sinó també de l'estament militar.

L'empresa coneguda com «La Canadenca» —perquè tenia la central al Canadà— en realitat es deia Riegos y Fuerzas del Ebro i la mobilització a les seves instal·lacions començà a partir d'una reivindicació salarial de vuit treballadors, que van ser acomiadats. Els empleats de les oficines de l'empresa es declararen en vaga demanant la seva readmissió i, a partir d'aquí, es van desenvolupar una sèrie d'esdeveniments, en una vaga que va tenir més de solidària que de reivindicativa. La resposta de l'empresa va ser contundent: envià la policia per desallotjar als vaguistes i, a continuació, acomiadà 117 treballadors.

Els acomiadats s'organitzaren i formaren un comitè de vaga, integrat per treballadors de l'empresa i cenetistes de la construcció i de la fusta. La CNT es posà a la seva disposició. La mobilització es va estendre a tota l'empresa i s'arribà a paralitzar la central generadora de llum, que va deixar de funcionar. Barcelona quedà a les fosques, els tramvies restaren paralitzats al mig dels carrers. Comerços i treballadors d'altres sectors s'aturaren en solidaritat amb els vaguistes.

Davant aquesta situació, el Govern va enviar l'exèrcit a ocupar la planta generadora de llum, però la CNT aconseguí estendre la vaga, no només a altres empreses d'electricitat, sinó també a les d'aigua, gas i després altres sectors industrials, no només de Barcelona, també de ciutats com Sabadell i Badalona. Aquesta mostra de solidaritat és un dels moments estel·lars en la història de les vagues obreres. El 70% de la producció industrial a Catalunya va quedar paralitzada. La patronal va tremolar.

La resposta del Govern va ser militaritzar els treballadors, que van negar-se a tornar a la feina. Van ser tots detinguts i empresonats al castell de Montjuïc. Van ser prop de 3.000 re-

presaliats. Però la vaga va continuar endavant de forma clandestina. En una primera fase va durar 45 dies. Altres sectors —com és el cas del sindicat d'Arts Gràfiques— van aplicar la censura roja a la premsa. El Govern decretà l'estat de guerra, però la patronal va decidir negociar. S'arribà a un principi d'acord per la readmissió dels acomiadats, l'augment dels salaris, el pagament dels sous perduts durant la vaga i la llibertat de tots els detinguts.

No tots els cenetistes van acceptar aquest pacte, però en un míting-assemblea a la plaça de braus de Les Arenes, davant 20.000 vaguistes, Salvador Seguí va actuar de neutralitzador i, finalment, es va acceptar aquest principi d'acord amb la patronal. L'oposició de Milans del Bosch a deixar en llibertat a uns quants obrers va donar empenta a una segona fase de la vaga, però aquesta ja no va tenir la força de la primera; això sí, es va aconseguir una reivindicació històrica del moviment obrer quan el Govern va decretar la jornada laboral de vuit hores. La patronal no ho va acceptar i encara es trigaria un temps, com a mínim fins a l'any 1925, a començar a aplicar-se.

Després d'aquesta vaga, el Govern i la patronal van estendre una onada repressiva contra el moviment obrer i, sobretot, novament contra la CNT, ara la principal enemiga a enderrocar. Les lluites obreres van continuar més enllà de la Segona República, fins a l'esclat de la Revolució, el 19 de juliol del 1936.

Carles Sanz

Militars a la plaça Catalunya

CNT KAJ LA STRIKO DE LA KANADA

En 2019 oni memoras la strikon de La Kanadano, turnopunkton por la laborista movado en Hispanio. En ĝi ĉefrolis la liberecana sindikato Nacia Konfederacio de la Laboro (Confederación Nacional del Trabajo), unu el la plej fortaj laboristaj organizaĵoj en Eŭropo. Fondita en Barcelono en 1910, ĝi estis alternativa, revolucia kaj efika amasorganizaĵo, kiu sukcesis bremsi la daŭrajn fiaskojn de la laborista batalo, kaj imagi novajn atingeblajn celojn.[1]

La naskiĝo de CNT baziĝis sur centoj da historiaj spertoj kaj luktoj. Kelkaj individuaj, aliaj kolektivaj kiel la laboristaj societoj de rezistado, multaj el ili malsukcesis. Ekzemple, en 1902 oni lernis, ke nepras organiziĝi por adekvate kunordigi strikon. Ankaŭ en 1909 la strika komitato en la tiel nomata Tragika Semajno komprenis, ke necesas kunordigo en la tuta Iberia Duoninsulo. Tiu evoluo sekvis la fadenon de Bakunin kaj de la Unua Internacio. Interalie, oni parolis pri rekta agado, ĝenerala striko, bojkoto kaj sabotado. Rekta agado signifis eviti perantojn, por mastrumi la konflikton. Strikoj decidiĝis sen ilin komuniki al la aŭtoritatoj, kaj oni akceptis pritrakti la aferon nur kun tiu, kiu solvos ĝin, nome la proprietulo de la fabriko. Ŝlosila principo estis ankaŭ solidareco. Pri tio temis la artikolo 1 de la statuto de CNT. Solidareco kun la strikoj en aliaj sektoroj de la ekonomio, sed ankaŭ kun tiaj eventoj en aliaj partoj de la lando. Tia agado endanĝerigis la interesojn de la burĝaro, kaj tial baldaŭ post sia fondo CNT devis iĝi subtera, same kiel okazos en aliaj momentoj de sia historio.

Du elementoj gravas por kompreni la sukceson de CNT. Unue, ĝiaj adaptiĝ-kapablo kaj subteno al la sociaj retoj de solidareco, kiuj jam ekzistis en la kvartaloj. Tiel la sidejoj de la sindikato fariĝis punktoj de renkontiĝo inter la laboristoj. Apud fabriko, en la kvartalo estis ofte sindikato kaj kultura centro kiel ateneo aŭ raciisma lernejo[2]. En tiaj lokoj oni lernis pri solidareco, reciproka subteno kaj komunuma spirito ene de la laboristaj kvartaloj. Due, gravis ĝia organiziĝo kiel unusola sindikato. Antaŭ CNT ekzistis multaj sindikatoj de la sama profesio en malsamaj kvartaloj kaj ankaŭ depende de la speco de laboro. Oni decidis unuigi ilin ĉiujn en ununura sindikato, kio ege faciligis la organizadon de la protestoj. Krome, tio signifis solidarecon inter la malsamaj profesioj. Kvankam CNT celis kunordigi la tutan laboristan movadon, gravis ankaŭ la socialista sindikato Ĝenerala Unuiĝo de Laboristoj (Unión General del Trabajo, UGT). Tamen, en kelkaj regionoj, kiel Katalunio, CNT fariĝis la ĉefa sindikato.

Malgraŭ la hispana neŭtraleco dum la Unua Mondmilito (1914-1918), tiu konflikto ege influis Hispanion. Ekonomie, la fabrikoj liveris produktojn al la du batalantaj flankoj. Tiumaniere riĉiĝis la loka burĝaro, ĉefe en Katalunio. Dume, tio ne signifis plibonigon de la malfacila soci-ekonomia situacio de la laboristoj (kaj de la kamparanoj). En epoko de senlaboreco ili havis nek ŝtatan helpon,

1 Eble anekdote, CNT rekomendis al siaj membroj lerni Esperanton por rekte komuniki kun la laboristoj en aliaj landoj. Kaj ĝi ankoraŭ tion faras.

2 Temas pri tiaj lernejoj, bazitaj sur la ideoj de Fourier kaj Kropotkin. En epoko kiam la plejparto de la lernejoj estis mastrumataj de la Eklezio, ili subtenis la racian kaj empirian konon fronte al tiu dogma kaj metafizika. ĉefa figuro en tiu pedagogia movado estis Ferrer i Guàrdia.

nek eblojn por akiri edukadon. Ili tute dependis de siaj propraj retoj de solidareco. Krome, la Ŝtato ne zorgis pri la sankondiĉoj en la fabrikoj, ne okupiĝis pri la kunamasiĝo en iliaj loĝejoj, kaj ne certigis la aplikadon de la priaj leĝoj, pri kiuj finfine respondecis praktike la burĝaro. Rezulte, en la industriigitaj areoj ofte la filoj de la laboristoj eklaboris kiam ili aĝis 8 aŭ 9 jarojn.

En tiu kadro en 1917 okazis revolucia ĝenerala striko kunorganizita de CNT kaj UGT. Oni pledis por pliboniĝo de la laborkondiĉoj kaj de la rajtoj de la laboristoj, sed oni ankaŭ celis socian transformiĝon. Samjare eksplodis la rusa revolucio, kiu influis la proletaron tutmonde. En tiu periodo, la Dua Internacio alfrontis krizon pro la Unua Mondmilito, ĉar preskaŭ ĉiu socialista partio subtenis la militan agadon de sia registaro tiel forgesante pri internaciismo. Dume, kelkaj laboristaj grupoj konsideris ke alvenis jam la momento de revolucia ŝanĝiĝo kaj decidis foriri el tiu Internacio. Inspiritaj de Moskvo, ili formis siajn komunistajn partiojn, kaj kreiĝis la Tria Internacio. El multaj landoj venis reprezentantoj de lokaj kaj naciaj asocioj por vidi kiel funkcias la rusa revolucio en la realo. Ankaŭ CNT tion faris. La raporto verkita de Ángel Pestaña (kiu cetere pritraktis la lingvan aferon dum sia vizito al Rusio[3]) ne estis favora. La soveta ŝtato ne respondis al la revoluciaj kriterioj defenditaj de CNT. Je la fino de 1922 en Berlino kreiĝos Internacia Laborista Asocio, iumaniere la daŭrigo de la Unua Internacio, kaj al ĝi decidos aliĝi CNT.[4]

En 1918 finiĝis la mondmilito, kaj senlaboreco draste altiĝis en Barcelono. La situacio por la laboristoj malpliboniĝis multflanke. En tiu kunteksto, en februaro 1919 unu el la du entreprenoj kiuj liveris elektron al Barcelono maldungis ok administrajn laboristojn, pro tio ke ili formis sendependan sindikaton. Tiu entrepreno estis konata kiel La Kanadano, ĉar ĝia ĉefa akciulo estis la banko de Toronto. Reage, la ceteraj laboristoj deklaris strikon ĝis la redungo de la maldungitoj. Siaflanke, la entrepreno decidis maldungi plian centon da laboristoj. Tio reaktivigis la solidarecajn retojn en la kvartaloj, kaj tiam CNT eniris la konflikton. Kiam la direktoro de la entrepreno eksciis ke inter la reprezentantoj de la laboristoj estas CNT-anoj, li tuj retiriĝis el la intertraktoj. Baldaŭ la striko ampleksiĝis al la alia elektra entrepreno de Barcelono. Du tagojn poste, la laboristoj de la gaz- kaj akv-entreprenoj aldoniĝis al la striko, kiu iom post iom etendiĝis al aliaj sektoroj. Fine ĝi fariĝis generala striko, kaj la urbo restis paralizita. Tiu paralizo atingis 70 % de la tuta kataluna industrio. En tiu kadro okazis centoj da arestoj de laboristoj. Post du monatoj la situacio iĝis neeltenebla kaj la hispana registaro decidis interveni. Ĝi devigis la direktoron de La Kanadano negoci kun la laboristoj kaj akcepti iliajn plendojn. La striko finiĝis kun la liberigo de miloj da laboristoj. La registaro, superfortita de la situacio, subskribis leĝon pri la 8-hora labortago, kaj tiel Hispanio iĝis la unua lando, kie la laboristoj atingis tiun historian celon[5]. Tio estis turnopunkto por la laborista movado. Fakte, la plejparto de la postaj strikoj celis interalie la aplikadon de tiu 8-hora labortago. Alivorte, la laboristoj ekde tiam povis argumenti ke la proprietuloj devas obei la leĝon. Krome, post la plenumiĝo de tiu rajto ekeblis batali por pli gravaj rajtoj.

La striko de La Kanadano estis granda sukceso por la laboristoj. Tamen, ili ankaŭ devis pagi prezon, ĉar la proprietuloj kaj la registaro ekkomprenis la gravecon de la anarkosindikatisma organizaĵo. Baldaŭ oni deklaris sieĝostaton, kaj la armeo okupis la urbon. En la venontaj jaroj celo estos detrui CNT-on, ankaŭ pere de sikarioj pagitaj de la proprietuloj por murdi la ĉefajn sindikatanojn. La liberecana movado kuraĝe respondos, batalante eĉ en la hispana milito.

Xavi Alcalde

3 Estis Pestaña kiu proponis al la Tria Internacio pristudi la eblan rolon de Esperanto en la asocio. Vidu Toño del Barrio “Anarhiisto proponis Esperanton al la komunista Internacio”, Sennaciulo 2009 05/06, n-ro 1247-1248. https://www.nodo50.org/esperanto/artik89.htm

4 Inter la gvidantoj de CNT, unu el la plej skeptikaj pri la soveta stato estis la esperantisto Eleuterio Quintanilla.

5 Temis pri ĉefa celo de la tiutempa laborista movado, tre konata ekde la striko en Cikago en 1886, kiu naskis la Unuan de Majo. Poste, la kongreso de la Dua Internacio agnoskis gin kiel transversan celon de la tutmonda laborista movado.

AVUI PARLEM AMB MYRTILLE GONZALBO, QUE JUNTAMENT AMB VINCENT ROULET FORMEN EL GRUP LES GIMÉNOLOGUES

Al final de la dècada de 1970 van arribar de diversos llocs d'Europa un bon grapat d'anarquistes disposats a compartir amb nosaltres la idea de revolució, atrets per allò de què «No ens importen les ruïnes, perquè a les nostres mans està la reconstrucció d'un nou món que està creixent a cada instant» —o, simplificant una mica: «portem un món nou en els nostres cors», com bé va dir Buenaventura Durruti—. Però l'«onada del 77» va passar i, uns anys més tard, van aparèixer la Myrtille i el Vincent per Barcelona, entusiasmats amb el seu projecte de donar visibilitat a una història soterrada: la del seu protagonista, Antoine Giménez, amb un cognom molt comú a l'Estat espanyol.

Fins a l'arribada de Les Giménologues a penes existia bibliografia sobre els lluitadors internacionalistes que van estar a la columna Durruti; pocs estudis avalaven la seva presència a les terres d'Aragó. I tan sols durant els primers anys, mentre apreníem la història a través de llibres com *Durruti. El proletariat en armes*, d'Abel Paz, o els tres volums de la *Història de la CNT*, de Peirats, ens arribava alguna referència d'alguns d'aquells francesos, belgues, etc., que havien combatut en el front d'Aragó.

Tan sols havien arribat a les nostres mans referències i algunes pinzellades d'alguns anarquistes internacionalistes que van preferir combatre en les columnes anarcosindicalistes abans que a les Brigades Internacionals, que estaven dirigides principalment pel marxisme mundial a través de russos, francesos o italians.

Luis Mercier Vega, un belga/xilè, era pràcticament l'única referència que teníem, pel seu llibre *Anarquismo ayer y hoy*, on feia una anàlisi de l'anarquisme europeu i americà i on analitzava una per una figures i moviments revolucionaris. Estàvem a finals dels anys seixanta, tot just acabat aquest brot de llibertat que va representar el maig del 68 a França, i fins i tot a Barcelona —que en aquell moment vivia en un règim polític hermètic, tot i que ara sembla que la *gauche divine* barcelonina va passar aquells dies màgics pel París del 68—. Però millor tirem un atapeït vel sobre aquest assumpte i tornem a Mercier Vega, que —com és ben sabut pels addictes a la història de l'anarquisme— va estar a Aragó defensant la revolució.

Bé, entenc que a partir de la descoberta de la figura d'Antoine Giménez, el relat sobre els internacionalistes comença a consolidar-se i es fa un pas important per conèixer què va ser d'aquells homes que van decidir venir a lluitar a Espanya. Per tot això em venen com l'anell al dit la Myrtille Gonzalbo, el Vincent Roulet i els seus col·legues, que s'han dedicat a difondre en francès les històries del front d'Aragó amb el seu col·lectiu Les Giménologues, fent un treball magnífic. Avui tinc l'oportunitat de compartir amb ells aquesta inquietud de conèixer uns temps que van deixar petjada en el camí i que és bo recuperar.

Hola, Myrtille i Vincent. Imagino que el nom de Giménologues parteix del vostre primer treball amb Antoine Giménez. Em podeu explicar com vau conèixer la història de l'Antonio?

Amics llibertaris de Marsella (CIRA) van recuperar la figura de l'Antonio just abans de la seva mort el 1982. No s'havia aconseguit

publicar les seves memòries de la guerra d'Espanya, però sí que es van arribar a fer unes quantes còpies en ciclostil. Llavors, després de llegir i identificar-nos amb aquella història, vam decidir que arribaria un dia que tindríem l'oportunitat de donar-la a conèixer.

Antonio Giménez en realitat era un italià anomenat Bruno Salvadori. Va mantenir fins al final de la seva vida la falsa identitat espanyola, un àlies que li va donar, el febrer del 1936, l'anarquista Giuseppe Pasotti, líder de la Lliga Italiana per als Drets Humans (LIDH), installada per aquelles dates a la ciutat francesa de Perpinyà.

La LIDH va donar suport a molts presos antifeixistes italians de Barcelona i, a voltes, els va proporcionar documentació falsa per escapar de la persecució de la policia política de Mussolini, que actuava amb impunitat tant a l'Espanya republicana com també en el territori català.

Com sorgeix la definició de «Gimenología» (ciència que estudia les aventures dels il·lustres i utòpics desconeguts)? És una disciplina que no para d'estendre's?

Quan vam començar a compartir la història de l'Antonio el 2004, ens vam adonar que els noms i situacions que evocava informaven sobre un fet poc conegut: com i per què voluntaris internacionals, homes i dones, se sentien com a casa en aquest país on estava començant una espècie de revolució social llibertària. El mateix Antonio explica com el va transformar el seu compromís amb l'Aragó:

> El 1936, jo era el que se sol dir actualment «un marginal»: algú que viu al marge de la societat i del codi penal. Creia ser un anarquista. En realitat, no era més que un rebel. La meva acció com a militant es limitava a passar per la frontera alguns opuscles impresos a França i Bèlgica, sense preocupar-me mai de com es podria construir una nova societat. La meva única preocupació era viure i demolir l'edifici existent. Serà en arribar a Pina de Ebro, en veure organitzar la col·lectivitat, en escoltar les conferències que donaven alguns companys, en barrejar-me en les discussions dels meus amics, com la meva consciència, adormida des de la meva sortida d'Itàlia, es va despertar.

Al cap de poc temps, vam aconseguir per primera vegada un document integral sobre el naixement de les milícies anarquistes, particularment aquelles unitats de franctiradors que després van ser anomenades «Les Fils de la nuit». Amb documents preciosos de la família, trobats al fons d'Hem Day [Marcel Dieu] a Brussel·les, vam fer algunes reunions durant la nostra investigació amb molts altres curiosos de la història —com Marianne Enckell, Freddy Gómez i Phil Casoar—. És així com vam començar a identificar la majoria d'aquests voluntaris italians, francesos, belgues, alemanys, suecs, suïssos i, com a resultat, ens vam apassionar per cada un d'ells i els seus recorreguts fins a Espanya.

> La nostra pràctica se centra en un diàleg amb ells, un diàleg amb els morts, que hem intentat, perquè romangui de la seva veritat alguna cosa per ajudar els supervivents, als vius; de tots aquells i d'altres milers, no queden més que rastres químics, residus de cossos cremats amb benzina, i el record de la fraternitat. Se'ns ha donat la prova d'una vida col·lectiva possible, sense déu ni amo; així doncs, amb els homes tal com són i en les condicions d'un món tal com ho fan els homes.
> Edificada pels homes, la Revolució espanyola no és ni una construcció perfecta ni un castell de llegenda. La primera tasca que necessitem per al nostre propi equilibri és la de reexaminar la Guerra Civil a partir del que s'ha vist i viscut, i no conrear la nostàlgia pel nostre entusiasme. Tasca que mai s'ha dut a terme amb

consciència i coratge, ja que hauria portat a posar al descobert no només les debilitats i les traïcions dels altres, sinó també les nostres quimeres i faltes; les dels llibertaris.

Com veiem Myrtille, ens cites a Louis Mercier Vega —el «Charles Ridel» de l'Antonio—, que ocupa un lloc important en aquest treball, com a protagonista del Grup Internacional de la columna Durruti en primer lloc, com a testimoni dels fets, en segon, i finalment com a teòric de l'anarquisme. Mercier va insistir que aprenguéssim les lliçons d'aquest moment històric d'abast universal.

Vam trobar molt material i vam tenir l'ocasió de contrastar molts dels documents d'arxiu que ens interessaven per a aquest treball, així com altra documentació que aportaven les famílies, amb el testimoni directe dels protagonistes d'aquesta història, fotografies, cartes, estris, textos i altres. Tanta informació que va arribar el punt que un dels nostres amics ens va suggerir que creéssim una càtedra de Giménologie.

Amb la nostra manera de treballar, també he de dir-te que celebrem en particular l'intercanvi internacional de dades entre molts historiadors aficionats com nosaltres, per no parlar dels diferents centres de documentació anarquista que guarden i oculten molts tresors encara per treure a la llum.

La nostra metodologia, que ja fa un temps es va posar en marxa, té sempre en compte el testimoni dels protagonistes —l'oral o escrit pel mateix personatge— per damunt d'altres fonts, i acompanyem aquest discurs amb la documentació recollida en els arxius, per embastar i concloure el relat. A més d'intentar vincular el camí individual al col·lectiu.

D'ençà que vam començar, hem seguit donant veu al món vinculat a la militància anarquista a banda i banda dels Pirineus.

Quin és el vostre públic a França? A Espanya, i tinc entès que en altres països, també presten atenció al tema que tracteu, no?

El llibre *Les Fils de la nuit* va ser molt ben rebut a França el 2006 en l'ambient llibertari i més enllà. L'edició era de tres mil còpies que van ser ràpidament difoses. La segona edició de tres mil exemplars —revisada i ampliada— va ser publicada el maig del 2016, va exhaurir-se en tres mesos i l'editorial Libertalia en va imprimir dos mil exemplars més, que s'estan venent a molt bon ritme.De *¡A Zaragoza o al charco!* van ser impresos dos mil exemplars que també s'estan difonent sense problemes.

A Itàlia, Edizioni La Baronata va publicar el 2007 una petita edició de la història de l'Antonio: *Amori e Rivoluzione. Ricordi di un miliziano in Spagna (1936-1939)*. Com sabràs, aquest també es va publicar a Espanya el 2005 amb el títol *Del amor, la guerra y la revolución*, la primera edició del text d'Antonio (escrit en francès), amb pròleg de Paco Madrid, a l'editorial Pepitas de Calabaza de Logroño.

I el 2009, també amb Pepitas de Calabaza, es va publicar una edició completa amb les nostres notes bibliogràfiques, en dos volums: *Del amor, la guerra y la revolución* y *En busca de los hijos de la noche*.

També crec que és bo anunciar-te que AK Press Califòrnia publicarà una edició completa en anglès de *Les Fils de la nuit*.

M'ha sorprès el tiratge de Les Fils de la nuit: tres mil i cinc mil en una segona edició. Aquí a Espanya, els números de les edicions van d'una altra manera, és a dir, qualsevol edició llibertària de cinc-cents exemplars ja és un èxit. Pot haver-hi alguna excepció com amb el llibre sobre Durruti d'Abel Paz, però no gaire més.

Hem tingut bona premsa: ressenyes als diaris *Libération*, el 2006, i Le Monde i un setmanari

molt conegut, *Le Canard enchaîné*, el 2016. A França es considera *Les Fils de la nuit* alguna cosa semblant a un clàssic sobre la Revolució espanyola. Com la primera edició es va esgotar molt ràpidament, el 2016 hi havia molta gent que l'esperava. Fixa't que hi ha joves que van viatjar a l'Aragó per seguir les petjades d'Antonio Giménez i per veure directament els llocs on va actuar.

Ara, recentment, heu passat per Barcelona per presentar *¡A Zaragoza o al charco!. Aragón 1936-1938, récits de protagonistes libertaires.*

En aquest llibre, recolliu unes quantes històries que vau anar embastant amb l'exili espanyol, però algunes observo que són persones de l'interior, és a dir, que vivien a Catalunya o l'Aragó. L'exili i la vostra tasca d'investigació us ha apropat a Saragossa, Barcelona i a tot el que envolta aquests entorns geogràfics.

Vau conèixer Florentino Galván Trías o Emilio Marc Pérez, per no anar més lluny, militants de la vida que apareixen en aquest últim llibre, tota una aventura plasmada en blanc i negre.

Com van ser aquestes trobades? Com va ser el camí fins a arribar a aquestes persones i que estiguessin disposades a explicar bona part de la seva història?

Després de la primera edició de *Les Fils de la nuit*, estàvem fent presentacions del llibre per França i contínuament ens trobàvem amb exiliats o els seus fills, sempre a primera fila, molt atents i amb ganes de participar en el debat.

És el cas, per exemple, d'un vell milicià anarquista com va ser Emilio Marco Pérez, que vivia a Tours. Nascut a Falset, des d'aquell poble del Priorat va partir cap al front de Belchite on va lluitar a la columna Sud Ebre (la d'Antonio Ortiz).

Poc després, a Grenoble, vam trobar l'Helios Peñalver, el fill del destacat cenetista Juan Fernández Peñalver, nascut a Sant Feliu de Llobregat i mort a l'exili, el 1983. Ell se'n va anar amb diversos voluntaris més del seu poble amb la columna d'Antonio Ortiz cap al front d'Aragó, i va constituir la centúria Peñalver. Fixa't que Emilio Marco havia combatut precisament en aquesta centúria i se'n recordava molt bé d'en Peñalver. Que bonica coincidència que en els nostres debats i presentacions es creuessin històries paral·leles.

En aquest cas, va ser l'Helios Peñalver qui va escriure la història del seu pare i va aprofitar

l'oportunitat per completar-lo amb la seva pròpia, com a membre de la FIJL a l'exili.

Vam tenir l'oportunitat de presentar els nostres llibres, la primavera passada, als arxius de Sant Feliu de Llobregat i tenim un acord amb els responsables de l'arxiu perquè es publiqui, en pròximes dates i en català, la història de Joan Fernández Peñalver—un fill de Sant Feliu— i la seva família a l'exili francès.

Aquests fets enriqueixen la nostra tasca i les nostres indagacions donen els seus fruits en noves edicions. L'important en aquests casos és donar l'oportunitat perquè altres persones curioses s'interessin pels seus coetanis.

A Tours també vam trobar un amic de l'Emilio Marco, a través de la seva filla Engracia Galván, filla de Florentino Galván Trías, natural d'Encinasola (Huelva), refugiat a Vierzon, on va morir l'any 1966. Ell va ser un altre destacat cenetista, segons sembla evacuat de Saragossa per alguns «fills de la nit» i va tenir un càrrec en el Consell d'Aragó a Casp.

El que nosaltres, els «gimenòlegs», vam fer en aquesta ocasió va ser posar a aquestes tres persones en contacte: Emilio, Engracia i Helios. El resultat va ser un diàleg i una fluïdesa de correspondència entre ells mateixos.

Vam completar els relats amb fotos i documents proporcionats per les famílies o algunes altres imatges que es troben en els arxius o que havien sigut publicades anteriorment.

A aquests tres personatges, hem afegit ara el preciós testimoni de la Petra Gràcia Major, la mare d'en Tomás Ibáñez, que en la seva joventut havia conegut a Florentino Galván.

Segons ens explica en Tomás, poc abans de morir Petra li parlà dels temps intensos i molt durs que van haver de viure els llibertaris a la ciutat de Saragossa després del cop d'Estat feixista de juliol del 1936, sempre a l'espera de l'arribada de les columnes anarquistes.

En Tomás també ens va aportar una valuosa informació sobre Galván que ens va ajudar a completar la visió de la història que ens explicava la seva filla Engracia, que va quedar atrapada a la ciutat de Saragossa amb la seva mare durant tota la guerra.

L'octubre del 2008, vam tenir l'ocasió de contactar amb Isidre Benet Palou, de València, que té 93 anys. Isidre era un exmembre del Grup Internacional de la columna Durruti, encara que ell era espanyol. Pel que ens va explicar, es va integrar en aquest grup després d'entrar al poble aragonès de Siétamo el setembre del 1936.

La imatge d'Isidre Benet apareix diverses vegades a la pel·lícula de la CNT de l'època *Aguiluchos de la FAI por tierras de Aragón.*

Després de moltes converses telefòniques —que ens havien excitat i ens carregaven d'energia i ànsies de conèixer-lo personalment—, el maig del 2010 vam tenir per fi l'ocasió de trobar-nos amb Isidre Benet i estar amb ell durant dos dies, en una trobada celebrada a Perdiguera (Saragossa), que per a nosaltres, els «gimenòlegs», va ser memorable, ja que entre altres coses vam poder gaudir en directe del que allí s'estava vivint, amb la complicitat de la població local.

Així, podem afirmar que tots junts hem aconseguit reconstruir amb precisió les circumstàncies de la batalla dels dies 15 i 16 d'octubre del 1936 a Perdiguera, en un lloc on van deixar-se la vida més de quaranta homes del Grup Internacional de la columna Durruti; i així hem recollit nous testimonis.

Abans de sortir publicat el llibre en 2013, a la seva primera edició, l'Emilio ens va dir: «Me

n'alegro de la publicació d'aquesta història, perquè crec que és important que les persones sàpiguen el que vam fer els anarquistes a l'Aragó».

Després de tot aquest temps compartit amb tots ells: l'Emilio, l'Engracia, l'Helios i l'Isidre es van convertir en uns extraordinaris amics, però el temps no perdona i molts d'ells ja ens han deixat, només l'Engracia continua entre nosaltres.

També em té una mica intrigat el títol de *¡A Zaragoza o al charco!* Em podeu explicar el perquè d'aquest títol?

«¡A Zaragoza o al charco!» és un crit de ràbia i alè que utilitzaven els milicians al front d'Aragó perquè la moral romangués alta i forta i, sobretot, per mantenir el seu valor. Més tard, els milicians vençuts en els camps de concentració francesos també el recordaven.

Va ser en Tomás Ibáñez qui ens va explicar amb detall el veritable significat d'aquell crit de guerra dels anarquistes.

«¡A Zaragoza o al charco!» es una famosa expresión de un refrán que data del siglo XIX, para ilustrar la obstinación de los aragoneses.

Un aragonés se encontró en su camino a un sacerdote que le preguntó:

—¿Adónde vas?—A Zaragoza.

El cura respondió: —Si Dios quiere. Y el otro contestó: —Nos guste o no, es a Zaragoza que voy. Dios apareció en ese momento para castigar al recalcitrante, convertirlo en rana y dejarlo en un estanque.

Mucho después, ese aragonés pudo recobrar su forma humana y reanudó su viaje.

Pero, nuevamente, se cruzó con un sacerdote en el camino que le hizo la misma pregunta, a la que él respondió: «Voy a Zaragoza... o al charco»,

ya que el anarquista aragonés no estaba dispuesto a decir: «si Dios quiere».

Frente a tal determinación, Dios tiró la toalla.

Aquesta faula irreverent amb la religió, i en contra de l'autoritat suprema, va atraure els anarquistes. Un d'ells, Florentino Galván, signava els seus articles: «Uno del charco».

Magnífica faula que difícilment oblidaré. Teniu una llista de tots els internacionals que van estar amb Durruti al front d'Aragó?

Malauradament no és així. S'hauria de reunir tot el material d'arxiu que es troba a Amsterdam (IISG): es tracta de llistes de desenes i desenes de milicians francesos, alemanys, austríacs, italians, suïssos, suecs, russos, etc., elaborades per la CNT-FAI a partir d'agost del 1936 fins a juliol del 1937. S'estan realitzant molts inventaris per part de diferents amics a diversos països com França, Espanya, Alemanya i Itàlia. Sabem que els més nombrosos eren els francesos i els italians, però no tots van anar a parar a la columna Durruti.

També hi va haver internacionals en altres columnes, com la d'Ortiz o d'Ascaso?

De fet, existia un Grup Internacional a la columna Ortiz, també anomenat «centúria Sébastien Faure». En el llibre *¡A Zaragoza o al charco!*, hi ha una llista no definitiva dels francesos i italians que van estar en aquesta centúria. També vull remarcar que, a finals de juliol del 1936, van arribar a Catalunya els voluntaris italians, que eren un grup nombrós i estaven molt ben organitzats. Amb l'ajuda de Camillo Berneri i Abad de Santillán van crear una Secció Italiana que immediatament es va unir al front d'Osca i va lluitar al costat de la columna Ascaso.

Avui dia, entre les famílies de tots aquests anarquistes francesos, italians, suïssos, etc., sabeu si segueixen les petjades dels seus avis o pares? Senten aquestes persones del segle XXI alguna curiositat per recuperar la història, la utopia dels seus pares i mares que van lluitar fins i tot en un país una mica estrany per a ells —el clima, els costums, que coneixien poc—, però que van entendre que era el moment d'un món nou? Al cap i a la fi, la pregunta seria: Com veuen els familiars de tots aquests resistents el feixisme espanyol? Entenen la lluita dels pares i avis d'aquell moment?

Conèixer l'Antonio Giménez i la seva història ha estat un gran regal per a nosaltres. Gràcies a aquest fet hem tingut l'oportunitat de conèixer als descendents d'alguns internacionals com, per exemple, a Jean Boyon, que ens va demanar que indaguéssim la sort de la seva tieta Suzanne Hans, una anarquista parisenca morta durant la batalla de Perdiguera. Quan vam visitar aquesta zona de l'Aragó, Jean va viatjar amb nosaltres.

Hem conegut també a Marsella a l'Alba Balestri, filla de Gino Balestri, un anarquista italià que va lluitar a la Secció Italiana. Amb la documentació que va poder recollir, va escriure un gran treball sobre el seu pare i els seus companys, on podem veure documents i fotos inèdites molt interessants per anar ampliant la bibliografia.

En *¡A Zaragoza o al charco!*, hem afegit als relats dels protagonistes dos «cròniques gimenològiques». La primera s'interessa per les condicions en què va començar el projecte comunista llibertari a l'Aragó, amb l'estudi d'alguns casos concrets en els pobles al sud de l'Ebre. La segona es titula «Algunes aproximacions a la qüestió de la violència revolucionària», i torna a la campanya de criminalització orquestrada per la burgesia catalana dels anys trenta contra els anarquistes, fins a la «història d'escombraries actual».

Gràcies, Myrtille i Vicent. Ha estat un viatge apassionant conèixer aquesta història dels anarcos internacionalistes i us asseguro que aquesta passió per Les Fils de la nuit desborda d'energia, sinó simplement és preferible tornar «al charco». Salut!

Article no publicat a Catalunya CGT,
per tant descartat per la direcció de la revista.)

Manel de Sucre i Cortiella

MARCELO LÓPEZ PINTO: BREU BIOGRAFIA POLÍTICA

El darrer 20 de febrer del 2018 el nostre amic i company Marcelo va morir de resultes de complicacions associades a una malaltia coronària.

Marcelo va néixer el 1939 a la Barcelona acabada de vèncer i ocupar pels franquistes, fill d'immigrants castellans, i es crià pels volts del Portal Nou, a Ciutat Vella. Ben jove es posà a treballar, iniciant un llarg periple per un seguit de fàbriques i indústries del cinturó industrial barceloní. La seva experiència com a treballador explotat, el seu sentit per la justícia, la seva passió per la lectura, anaren conformant durant aquests primers anys un rebuig frontal no només a l'opressió política que representava el règim franquista, sinó a l'evident arrel d'aquest, el sistema capitalista. En aquells anys seixanta, en què el moviment obrer barceloní es reconstruí com a tal, després del dur cop de la derrota, Marcelo va descobrir el marxisme i va assumir un compromís en la lluita per l'alliberament de la classe obrera; clau en aquesta evolució va ser la seva coneixença de José Antonio Díaz en l'empresa Feudor, d'on ambdós foren acomiadats després d'una important vaga el 1970.

El moviment obrer de l'àrea barcelonina en aquell moment estava immers en la lluita per la configuració de les Comissions Obreres i l'hegemonia dins d'elles. Fou el PSUC qui triomfà, convertint aquelles primeres «comissions obreres» en el seu vehicle dins del món industrial barceloní, però sorgiren diverses oposicions; una d'elles, de tendència autònoma, es conformà al voltant de les Plataformas de Comisiones Obreras, creades per Díaz i Manolo Murcia, i Marcelo aviat s'integrà en aquest corrent, establint una col·laboració estreta també amb Ernest Núñez i convertint-se en un element molt actiu a partir de finals de la dècada. En aquell moment començà a utilitzar dos pseudònims que no abandonà en tota la seva vida militant: «el Rubio» i «Anselmo».

D'aquesta manera, el 1970 fou un dels quatre delegats que viatjaren a Itàlia, en representació de Plataformas, al congrés de Lotta Continua; altres dos delegats foren Xavier Garriga i Oriol Solé (que és qui havia contactat amb els italians), futurs membres del MIL-GAC. En aquell congrés, Marcelo intervingué com a representant de Plataformas per tal de respondre una intervenció de Jordi Borja, llavors dirigent de Bandera Roja. Aquest viatge a Itàlia fou especialment important, perquè fou llavors que s'inicià una estreta col·laboració i influència mútua entre Marcelo i membres del que s'estava configurant com a «1000» —especialment Oriol Solé i Santi Soler— que menaria Marcelo en pocs anys, d'una banda, al trencament amb Díaz i, de l'altra, a la seva integració en el projecte d'edicions del MIL-GAC. Així, per exemple, poc després d'aquest viatge a Itàlia, Marcelo feu circular dins de Plataformas diversos texts sobre marxisme, kautskisme, leninisme i la Revolució russa escrits per membres de La Vieille Taupe i que havien estat traduïts principalment per Santi Soler i, sobretot, Marcelo formà part dels autors del *Diccionario del militante obrero*, treball d'inspiració marxista fruit de la col·laboració entre la direcció de Plataformas i el nucli que conformaria el MIL-GAC, que fou imprès l'agost del mateix any 1970 per Oriol Solé («Equipo Exterior de Nuestra Clase») a Tolosa de Llenguadoc. A més, Marcelo col·laborà mesos més tard amb Oriol Solé per al pas clandestí de literatura i també viatjà a París amb la seva companya i amb Núñez per contactar amb el grup al voltant de la llibreria La Vieille Taupe.

El Diccionario significà un pas endavant en la tasca propagandística de Plataformas, que fins llavors havia editat bàsicament butlletins (*¿Qué*

hacer?, *Nuestra clase* i *Boletín: Plataformas de Comisiones Obreras*) i inaugurà un seguit de textos monogràfics gràcies en part a la maquinària aconseguida per les expropiacions del «1000». En aquesta tasca editorial Marcelo s'hi dedicà no només tècnicament (edició i distribució), sinó també en la seva elaboració, com per exemple en els fullets *Cómo luchar contra los cronometrajes* (Marcelo, aprofitant la seva experiència com a encarregat del cronometratge en la seva fàbrica, recordà que el cronometratge era «el arma principal que poseen los capitalistas para controlar nuestra producción», i assenyalà la necessitat d'inserir la lluita contra primes i cronometratges en una lluita general contra el capitalisme) i *El trabajo* (resum divulgatiu de la concepció marxista del treball, la plusvàlua, i la necessitat de la destrucció revolucionària del sistema capitalista). Molts d'aquests fullets foren apropiats i reeditats pocs anys després per l'escissió liderada per Díaz i Murcia, els Grupos Obreros Autónomos (GOA), grup al qual Marcelo no pertanyé mai. Mesos més tard, el setembre del 1971, el nostre company va ser el principal impulsor del butlletí *Caballo loco: boletín obrero de Bultaco*, fàbrica en la qual treballava en aquell moment.

En aquesta època, Plataformas va patir una intensa lluita interna, que desembocà en una escissió que es conformà com a GOA, dirigits per Díaz i Murcia (anys més tard, Marcelo elaborà una *Valoración del proceso de Plataformas*). Ni Marcelo ni Núñez s'uniren a aquesta formació i, després d'un brevíssim pas per l'ORT (grup que acabà en el maoisme), decidiren continuar la seva intervenció per un marxisme proautonomia obrera reforçant els lligams amb els membres del «1000», ajudant així a trencar l'aïllament d'aquests militants amb els nuclis obrers un cop Díaz i Murcia havien rebutjat col·laborar amb ells. La ruptura política amb Díaz fou dolorosa per a en Marcelo, perquè comportà també la ruptura personal, que el nostre amic sempre lamentà.

A partir de l'hivern del 1971-1972, la relació amb Santi Soler s'enfortí i propicià que tant Marcelo com Núñez fossin elements claus en el projecte de «Biblioteca» (les futures Ediciones Mayo 37) del nounat MIL, projecte editorial que era un dels dos elements claus —juntament amb l'«agitació armada»— de l'estratègia d'aquest grup. Tant Marcelo com Núñez deixaren clar que no intervindrien en la preparació i execució de les accions armades, sinó que seguirien la seva tasca dins del món del treball; és per això que consideraven tan important la difusió massiva de texts revolucionaris marxistes que el MIL estava disposat a endegar. Malgrat aquesta separació de tasques, però, sí que existí el lògic suport solidari, com quan Marcelo va amagar durant tres dies a casa seva a Oriol i Jordi Solé, Jann-Marc Rouillan i Jean-Claude Torres després d'un atracament el juliol del 1972.

El primer semestre del 1973, doncs, en Marcelo el dedicà sobretot a la preparació d'un nombre força alt de fullets destinats a les Edicions Mayo 37, moment que coincidí amb una intensificació de l'activitat expropiadora del MIL-GAC i a la implantació d'una orientació més anarquista en la majoria del sector armat, el qual es dotà —sense el coneixement de la resta del grup— d'un òrgan propi, *Conspiración Internacional Anarquista (CIA)*. L'aparició del primer número d'aquesta revista inaugurà un període de greu crisi interna durant la prima-

vera i estiu d'aquell any, que només es resolgué amb l'autodissolució del grup durant el mes d'agost. En tota aquesta crisi, Marcelo recolzà la posició defensada per Santi Soler en el sentit de separar el projecte editorial de l'armat, i de crítica de la deriva anarquista de part del grup.

El mes següent de l'autodissolució, la majoria de membres del MIL-GAC foren detinguts, amb el resultat final dels assassinats de Salvador Puig Antich, el 1974, i d'Oriol Solé, el 1976. Marcelo sempre atribuí a la sort el fet que ell no fos detingut aquell mes de setembre, i marxà una temporada de casa seva en quant s'assabentà de la detenció de Santi Soler —la qual propicià la de Garriga i Puig Antich dies després—; de fet, el seu domicili fou visitat almenys un cop per la policia mentre ell fou fora, i Marcelo sempre es preguntà el motiu de què la policia no tornés a indagar.

Amb la repressió, Marcelo passà per un període de semiclandestinitat que comportà també aïllament polític i que s'ajuntà a una etapa difícil en l'àmbit laboral, ja que figurava en les llistes negres i li fou difícil trobar feina, o conservar aquesta quan la trobava. Aconseguí tirar endavant escrivint col·laboracions i petits llibres, com *La URSS*, per a la col·lecció «En 25.000 palabras» de l'editorial Bruguera, aparegut l'abril del 1975 sota l'enginyós —i tanmateix transparent— pseudònim de «Carmelo L. Ponti».

Després de la mort de Franco, amb l'esclat del moviment polític i social, Marcelo tornà a contactar amb vells companys de les antigues Plataformes (alguns dels quals, com Quim Sirera, començaven el projecte d'*Etcétera*), per tal de tornar a la palestra, amb la publicació l'agost del 1976 d'*El sindicalismo*, d'Anton Pannekoek. La problemàtica tractada en aquest text es troba en el centre de la que fou una de les preocupacions fonamentals de Marcelo: quina organització li calia a la classe obrera. Havia estat precisament el rebuig tant a partits com a sindicats un dels punts de la seva coincidència amb l'equip de les Ediciones Mayo 37, ja que el MIL-GAC propugnava en canvi l'«organització de classe» (Núñez inclús havia escrit el fullet *Sobre la organización de clase: Barcelona 1973*, que editià Ediciones Mayo 37 el 1974). Amb la publicació del text de Pannekoek, Marcelo confirmava el seu rebuig al sindicalisme i s'allunyava, doncs, de la majoria dels antics militants proautonomia obrera que, en aquell mateix moment, havien passat a l'anarcosindicalisme i s'integraven en el procés de reconstrucció de la CNT.

Fou aquest rebuig del sindicalisme, doncs, un dels principals punts de trobada de Marcelo amb Fomento Obrero Revolucionario (FOR) en aquell 1976: Marcelo i Núñez havien redactat un full volant dirigit especialment als treballadors de SEAT, on es denunciava el corporativisme i es propugnava la unió del conjunt de la classe obrera per sobre de les corporacions i les fronteres. Aquest full volant arribà a una militant del FOR, Neus Izquierdo Gil, infermera de l'Hospital de la Vall d'Hebron, la qual contactà amb Marcelo i Núñez mitjançant companys de l'assemblea de l'hospital. Les trobades se succeïren i, posteriorment, les converses s'ampliaren amb Jaime Fernández Rodríguez, militant del FOR (i antic militant de l'ICE i del POUM) exiliat a França; l'alta coincidència que s'establí possibilità que s'acordés la celebració d'unes assemblees que prepararen Marcelo i Núñez i en les quals Jaime Fernández també participà.

ALARMA

Año 2 No. 3 Julio 1959

BOLETIN DE FOMENTO OBRERO REVOLUCIONARIO

DEFINICIONES

E L   F R A N Q U I S M O

Qué es el franquismo? Esta palabra es de continuo usada en conversaciones y escritos igual que otras de significacion bien precisa. Si decimos socialismo, capitalismo, islamismo, etc. el contenido de cada vocablo es inequivoco y facilmente identificable para todo el mundo. Igualmente, si se trata de otros derivados del nombre de una persona, tales darwinismo, kantismo, marxismo, que representan un conjunto de ideas o una actitud mental llenos de significacion y estrictamente delimitables.

En cambio, la voz franquismo, no esta cargada de ninguno de esos contenidos. Franco no ha expuesto jamas teorias o ideas que permitan una designacion particular, ni ha creado siquiera un movimiento politico identificable con su persona, como era el caso de Hitler. Su esterilidad es inalterable. Los gobernantes capitalistas modernos, sean del tipo dictatorial o parlamentario, no suelen descollar por sus ideas e inteligencia. Franco se queda aun por debajo de ellos, no poseyendo siquiera la mediocre cultura oficial de sus congéneres. No pueden atribuirsele puntos de vista personales, o ajenos pero firmemente mantenidos, y su propia vida es una sucesion de evasiones. Fué laureado por su actuacion en la guerra de Marruecos, que constituyo un desastre y una verguenza aun desde el punto de vista militar. Accedio al generalato por favoritismo de Alfonso XIII, lo que no le impidio

Al terme d'aquelles converses, Marcelo reafirmà la seva posició antisindicats, però modificà la seva posició antipartit, ja que Jaime Fernández el convencé sobre la necessitat de crear una organització revolucionària centralitzada, però no regida pel centralisme democràtic leninista; també l'instà a llegir Gorter i textos del KAPD, favorables al partit però no de tipus bolxevic. Poc després, Marcelo viatjà a París, on discutí amb G. Munis, el principal dirigent del FOR (i antic dirigent de l'ICE i de la SBLE, les organitzacions trotskistes espanyoles en els anys trenta); precisament Munis havia escrit en aquesta època els textos *Consciencia revolucionaria* y *clase para sí i Clase revolucionaria, organización política, dictadura del proletariado*. Convençut sobre aquesta qüestió i ja d'acord amb d'altres (sindicalisme, parlamentarisme, decadència del capitalisme...), Marcelo decidí militar en el FOR, a on no l'acompanyà, però, Núñez. Marcelo veié en el FOR no un grup polític de l'esquerra tradicional, sinó una agrupació de revolucionaris units per un programa de transformació social, però que rebutjava la disciplina leninista.

Marcelo, doncs, fou durant més d'una dècada militant d'aquesta organització a Barcelona, col·laborant regularment en les seves activitats i en la seva premsa, on s'encarregava de l'apartat de rutina i revolució. El relatiu creixement del FOR durant el 1976-1977 s'aturà pràcticament el 1978, i el grup, com la immensa majoria d'organitzacions obreres, patí un constant procés de pèrdua de militants i de la consegüent «grupusculització», que menà a una greu crisi interna a mitjans dels anys vuitanta amb una important escissió. Marcelo no seguí aquesta i continuà militant en el grup, però l'abandonà finalment mesos abans de la mort de Munis el 1989.

Marcelo ja no militá després en cap organització, però no abandonà mai les seves conviccions ni la seva aportació a la lluita en la mesura de les seves possibilitats. A començaments del segle XXI, s'incorporà a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, on era vocal i participava força activament en les seves activitats; formava part també del comitè d'edició de les obres completes de Munis, el qual ha editat ja quatre volums d'aquest revolucionari; i participava en l'actualitat en el projecte de digitalització de la premsa del FOR. Col·laborà sempre que fou cridat a explicar la seva experiència: en els documentals *Autonomía obrera, i Munis: la voz de la memoria;* en el llibre col·lectiu *Oriol Solé Sugranyes: 40 anys després*; en diferents xerrades en Anònims, de Granollers; en la meva recerca sobre el MIL-GAC... Amb la desaparició de Marcelo, hem perdut un lluitador per l'emancipació de la classe obrera, un gran coneixedor tant de l'experiència fabril dels treballadors com del moviment obrer barceloní de la segona meitat del segle XX, un bon amic i company, i una excel·lent persona. El trobarem a faltar.

Sergi Rosés Cordovilla, abril del 2018

DIETER

Creer que el anarquismo es la máxima expresión de la armonía es lo que me ha acercado a la historia de la Revolución de 1936: he compartido la pasión por este tema con personas de las más diferentes edades y nacionalidades, una de ellas es el querido Dieter.

La tranquilidad que emanaba es el mejor recuerdo suyo que guardo, e intento hacerla un poco mía.

Dieter era un gran estudioso. Además de la geología —asignatura que impartió durante años en una universidad suiza—, era un apasionado de la psicología y de las historias personales, las que forman la Historia con la «H» mayúscula.

Dedicó gran parte de sus últimos años a visitar, entrevistar y difundir la historia de la Revolución anarquista española, para que esta no se olvidara y para que se escucharan voces que todavía no habían hablado.

La jubilación suiza le permitía viajar y mantener el contacto con los compañeros lejanos, como Federico Arcos, uno de los últimos testigos de la Guerra Civil, que murió en 2015 en Canadá, donde se había exiliado.

En los últimos años, recorrió con su caravana el Estado español entero y el sur de Francia, donde también residían muchos exiliados. Entre una visita y otra, hacía paradas en diferentes cámpings y organizaba ahí pase de documentales y debates sobre la experiencia de 1936. Me parecía una idea genial proponer un debate sobre estos temas en un lugar y en un momento de vacaciones y abarcando a un público muy variado: cada español tiene una historia que contar sobre esos años, vivida en primera persona o de sus familiares cercanos.

Hace años, en uno de esos viajes de la memoria, junto con Dieter, Manel y otras compañeras, visitamos Belchite, pueblo aragonés destruido durante la Guerra Civil y que el franquismo quiso mantener en ruinas para recordar la derrota. Hace poco más de una década que fuimos y —aunque llegaran buses con turistas para recorrer las antiguas calles del pueblo— Belchite vieja estaba simplemente abandonada a sí misma, con unas vallas a la entrada que avisaban del peligro de derrumbes, y en las mismas condiciones en que Franco la dejó en 1937. Me alegra ver por Internet que, hoy en día, puede visitarse Belchite con un guía turístico, que por lo menos se cuente su historia… una parte de la historia, porque parece que las visitas, también nocturnas, centran el interés en el misterio y en sucesos paranormales… La industria turística no tiene límites.

Aquí, en cambio, queremos recordar a Dieter, que dedicó muchos años a un turismo sano, histórico-social y, sobre todo, a hablar con la gente, manteniendo contactos y permitiendo que se contaran historias calladas durante demasiado tiempo.

Una pena que te hayas ido tan rápido. ¡Te abrazamos muy fuerte!

Valeria

PUEBLO VIEJO
DE BELCHITE
YA NO TE RONDAN
ZAGALES
YA NO SE OIRAN
LAS JOTAS QUE
CANTABAN NUESTROS
PADRES N.B.

DIETER GEBAUER

En Dieter Gebauer va néixer a Schwiebus (Alemanya), el 19 de juliol del 1944. Sa mare, crec, va poder tirar endavant amb el seu fill perquè tenia un petit negoci de venda de tabac, que aleshores era molt apreciat per la seva escassetat —sobretot perquè formava part de la cultura de l'estraperlo—, a finals de la Segona Guerra Mundial. En Dieter a penes ens va parlar del pare, a qui segurament no va arribar a conèixer —o molt poc—; crec que aquest havia quedat presoner a Rússia i abans no va poder sortir d'aquelles terres ho va passar molt malament i va emmalaltir.

De jove, sembla que en Dieter era força curiós i manyós, i reparava tota mena d'utensilis electrònics, perquè fossin reutilitzables. Ja una mica més gran i abans de poder arribar a estudiar la seva gran passió, la geologia, es va dedicar a comprar cotxes en pèssimes condicions per, a poc a poc, i en el garatge de casa seva, restaurar, recuperar i posteriorment vendre'ls.

Després, amb els anys, acabaria tenint una d'aquelles grans oportunitats que ens dóna la vida —previ esforç d'estudi i coneixement—: va aconseguir entrar en la càtedra de Geologia, a la Universitat de Zuric, una de les places més prestigioses del món de les pedres, aquest que ens dóna l'oportunitat d'entendre millor el naixement i el desenvolupament de tots els fenòmens naturals d'aquest món.

L'altra gran passió seva era l'anarquisme. A partir del coneixement i la pedagogia infantil, en Dieter creia que el moment clau del desenvolupament humà, i oportú per recollir tots els valors que es poden arribar a transmetre, eren els primers anys de la infància i l'adolescència. En aquest apartat, donava una importància especial a la psicologia com a treball de base per avançar cap a una societat millor.

Vam conèixer en Dieter a la dècada de 1990, quan ell s'apropà i es prestà a reivindicar la figura de Durruti. El representant de Durruti a la terra, l'Abel Paz, àlies Diego Camacho, havia escrit diversos llibres de memòries i, sobretot, la biografia del revolucionari i, amb *Durruti en la Revolución española* al maleter, en Dieter organitzà la major part de rutes de presentacions de llibres per l'Europa oriental. En Dieter conduïa el seu cotxe i en Diego gaudia del paisatge, mentre l'altre, estoicament al volant, veia passar el comptaquilòmetres. Així va ser durant un grapat d'anys, en què els dos van recórrer pràcticament tots els racons d'Alemanya i, segurament, algunes ciutats de Suècia, Dinamarca, Txèquia, Bèlgica, Grècia, etc.

D'aquesta història n'hi ha molts testimonis del moviment llibertari arreu d'Europa, que possiblement sortiran a la llum algun dia, recordats a partir de les memòries dels companys europeus, rememorant en Diego Camacho o al mateix Dieter.

Després de la mort d'en Diego, en Dieter continuà apropant-se a l'Ateneu Enciclopèdic i interessant-se per tot el que representava i significava i, a la seva manera, des de la distància cultural, social i també física, ajudà a fer que les coses, d'alguna manera, adquirissin una certa normalitat, acollint una sèrie d'iniciatives de l'ateneu i difonent les seves convocatòries.

Des de feia uns pocs mesos, sabíem que la malaltia que patia no era de fàcil pronòstic, però, com sempre, teníem esperances que l'amic Dieter aprengués d'alguna manera a conviure amb els seus dolors. No va ser així.

De vegades, les notícies arriben quan a penes tenim temps per digerir-les, i inclús d'acceptar-les; per l'imprevist de la novetat, per les afinitats que has arribat a compartir amb aquella persona, per l'estima que li tens… L'impacte és ferotge, angoixant, i no hi ha resposta a la pregunta de «per què?». Ara, quan

la història i els somnis ens havien de somriure, els contratemps de la vida han deixat pas al record, que cal alimentar, perquè d'alguna manera en Dieter sempre estarà viu entre aquells que arribarem a estimar-lo i a gaudir de la seva calmada presència.

Ya nada será igual en Almería. Seguro que te echarán en falta, tu deje andaluz dejará de oírse en el silencio de las playas magníficas, en tu idílica playa del Cabo de Gata, mientras le pides al camarero unos pescaditos fritos… En fin, el sueño se esfumó, ya no podremos recorrer juntos, como alguna vez había soñado, esa Andalucía y Extremadura tuyas tan queridas.

Gràcies, Dieter! Un abrazo.
Manel Aisa i Valeria Giacomoni

Extracto del pensamiento de Dieter Gebauer

Much@s anarquist@s consideran la educación libertaria como un punto clave para una revolución social. No obstante, a escala mundial, hay muy pocas escuelas libertarias. En España, hoy en día, solo existe una: la escuela libre Paideia, en Mérida. Por el contrario, en la década de 1930 existían 200 escuelas libertarias en España, 20 de ellas solamente en Barcelona.

La distancia entre la necesidad de una educación libertaria y la deplorable realidad necesitan una explicación. Debido también a la falta de información sobre la importancia de la psicología profunda —es decir, los sentimientos inconscientes que se forman en la infancia temprana—, esta distancia desgraciadamente permanece. La mala influencia de la educación autoritaria/mística destruye en gran parte la buena naturaleza del hombre y, a causa de esto, ya de pequeños los niños pueden sentirse espontáneamente inferiores, celosos, violentos, egoístas, nacionalistas, racistas, etc., sin saber bien por qué. Estas irritaciones permanecen emocionalmente durante toda la vida, si no se da una investigación —o análisis— psicológica, profunda y continuada.

Del mismo modo, la falta de existencia de una voluntad libre, comprobada también con los métodos de las neurociencias, tiene que ser tomada mucho más en consideración. Si tuviéramos libre voluntad, viviríamos desde hace mucho tiempo en sociedades anarquistas con escuelas libertarias. Obviamente no es así.

En consecuencia, los sentimientos inconscientes determinan muchos aspectos de la vida, como la moral sexual, la obediencia a las autoridades, el antisemitismo, el nacionalismo, el racismo, el miedo a la libertad, la falsa visión —negativa— acerca de la naturaleza del hombre, la aparente existencia de la libre voluntad, etc. Estas ignorancias e irritaciones inconscientes explican lo irracional y absurdo del modo de vida en que casi todas las culturas subsisten hoy en día. Por fortuna, estas irritaciones e ignorancias pueden eliminarse o reducirse y, con los métodos modernos de la neurobiología, puede visualizarse un cambio correspondiente a la red neuronal del cerebro.

Por lo tanto, la psicología profunda es una muy buena herramienta para comprender cómo funcionan los seres humanos y cómo puede vivirse mejor. También sirve para producir una «revolución interna», individual, para generar más sentimiento de comunidad, de cooperación, de apoyo mutuo, de autoestima, de empatía, etc. Desgraciadamente, la mayoría de la gente no quiere conocer en profundidad la psicología; creen no poder hacer mucho con ella, es algo que lleva demasiado tiempo y, por ello, arrastran de manera inconsciente su vieja moral implantada sobre todo en la infancia temprana, en un ambiente autoritario/místico/violento.

Una educación libertaria en la que los niños aprenden y viven en solidaridad, con ayuda mutua y cooperación, en un entorno no autoritario, no violento y autogestionado evita la formación temprana de sentimientos negativos y, por lo tanto, no es necesario una reprogramación del cerebro. Cómo funciona una escuela libre y qué dificultades se encuentran para desarrollar su proyecto en este ambiente autoritario, violento y corrupto es algo descrito por el caso de la escuela libre Paideia, en Mérida.

En todo caso, una revolución social, preferiblemente mundial, necesita de una cultura anarquista, casi no existente en la actualidad, y por eso es muy urgente acelerar este proceso, incluyendo también la ayuda de la psicología profunda.

Dieter Gebauer, Zúrich

SOY VIENTO DE LIBERTAD

(PETENERAS)

Mañana cuando yo muera,
no me vengáis a adorar,
nunca estaré bajo tierra,
soy viento de libertad.
Mañana cuando yo muera,
no me vengáis a llorar,
soy viento de libertad.
Su sangre sembró el camino,
ah, ah, ahí,
su sangre sembró el camino
de flores de libertad.
Yo quiero ser jardinero,
madre de mi corazón,
yo quiero ser jardinero
de tu pronto zorosal.
Compañeros, compañeros,
ah, ah, ahí,
soy viento de libertad.

Juan Paredes Manot «TxiKi» y Luis Marín

TROBADA INTERNACIONAL D'ESPERANTO A BARCELONA 2019

Entre el 4 i l'11 d'agost del 2019, Barcelona tornarà a ser (simbòlicament) la Rosa de Foc. Hi tindrà lloc la trobada anual de l'Associació Mundial Anacional, una agrupació internacional de treballadors que fa servir l'esperanto com a llengua de comunicació. L'esdeveniment recordarà una sèrie d'efemèrides, com la vaga de La Canadenca de 1919, la guerra i la Revolució social (1936-1939) o el Cinquè Congrés Internacional d'Esperanto, que va tenir lloc el setembre de 1909, tres mesos després de la Setmana Tràgica.

Les reunions de treball de les diferents seccions de l'associació (anarquista, comunista, lliurepensadora, pacifista, ecologista, etc.) són obertes al públic, tot i que només els socis hi tenen dret de vot. A més, el programa inclou concerts, xerrades, presentacions de llibres… També hi haurà cursos de diferents nivells per aprendre i practicar la llengua internacional, així com una visita guiada a Can Masdéu, la projecció de *Terra i Llibertat* (de Ken Loach), amb subtítols en esperanto, o un debat amb els companys mallorquins de Calúmnia sobre el rol d'aquesta llengua en projectes editorials alternatius.

El congrés tindrà lloc a Martí Codolar, una hostatgeria dels salesians que es troba al barri d'Horta. A més d'esperantistes locals, de moment hi ha inscrites persones d'Anglaterra, Austràlia, Brasil, Corea, Congo, Cuba, Finlàndia, França, Itàlia, Madrid, Mallorca, Occitània, Quebec, Portugal, Sèrbia i Suïssa.

Més informació: eo.wikipedia.org/wiki/92-a_SAT-Kongreso

Inscripcions: www.satesperanto.org/spip.php?article4247

Ens podeu escriure a: satbarcelono2019@gmail.com

SOCI

Ateneu Enciclopèdic Popular

Per subscriure't,

copia o envia aquesta pàgina a:

Ateneu Enciclopèdic Popular,

Pg. S. Joan 26, 1er 1ª 08010 Bcn

o per correu electrònic a:

ateneuenciclopedic@gmail.com

DADES PERSONALS

NOM I COGNOMS ________________________

ADREÇA ________________________

POBLACIÓ ________________________

TELÈFON ________________________

E-MAIL ________________________

SUBSCRIPCIÓ SOCI Ateneu Enciclopèdic Popular

un anyw 36 € ☐

preu de suport ________ € ☐

____

PAGAMENT

Ingrés o transferència a C.C. ES6421000795150200103308 ☐

Domiciliació bancària en compte ________________________ ☐

LLOC I DATA

SIGNATURA

Ens comprometem a no facilitar les dades a tercers ni fer-les servir amb finalitats alienes a l'*Enciclopèdic* i esborrar-les en cas de baixa.

US INFORMEM

ASSEMBLEES DE L'ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR /CDHS

Seran convocades els primers dimarts de cada mes a les 19.30 hores, al local social del Passeig Sant Joan, 26, 1er 1a de Barcelona, mentre l'assemblea o una nova junta de l'Ateneu no decideixi una altra cosa. Les propostes dels socis seran debatudes i naturalment preses en consideració per formar part de l'ordre del dia de la següent convocatòria. Esperem que els socis participin activament. L'objectiu principal d'aquest any l'haurà de marcar una nova junta que sigui capaç de marcar també nous objectius i estratègies de l'entitat.
AEP/CDHS

BIBLIOTECA HEMEROTECA DOCUMENTACIÓ AEP/CDHS

Estarà oberta al públic, a companys i curiosos de la història, els dimarts i dimecres de 18 a 21 hores.

Degut a que el nostre espai és molt limitat i la gran demanda que té la documentació dipositada al CDHS/AEP el millor és, abans de venir, demanar cita prèvia, i sobretot mirar la nostra pàgina web a l'apartat Biblioteca i prendre nota de la documentació que es vol consultar.

SOLIDARITAT AMB L'ATENEU ENCICLOPÈDIC

Per nosaltres significa tenir cura d'ell i entendre que es tracta d'un projecte autogestionari, sense ànim de lucre i altruista que, en el seu apartat de Biblioteca Hemeroteca Documentació requereix un esforç extraordinari, que dura, en aquesta segona etapa, gairebé quaranta anys, en els quals hem ajudat a tots aquells que s'han apropat a nosaltres amb humilitat. Però s'ha d'entendre que qualsevol activitat genera despeses i aquestes s'han de compartir i seria bo que aquells que troben una utilitat i un servei, assumissin una part del cost econòmic.

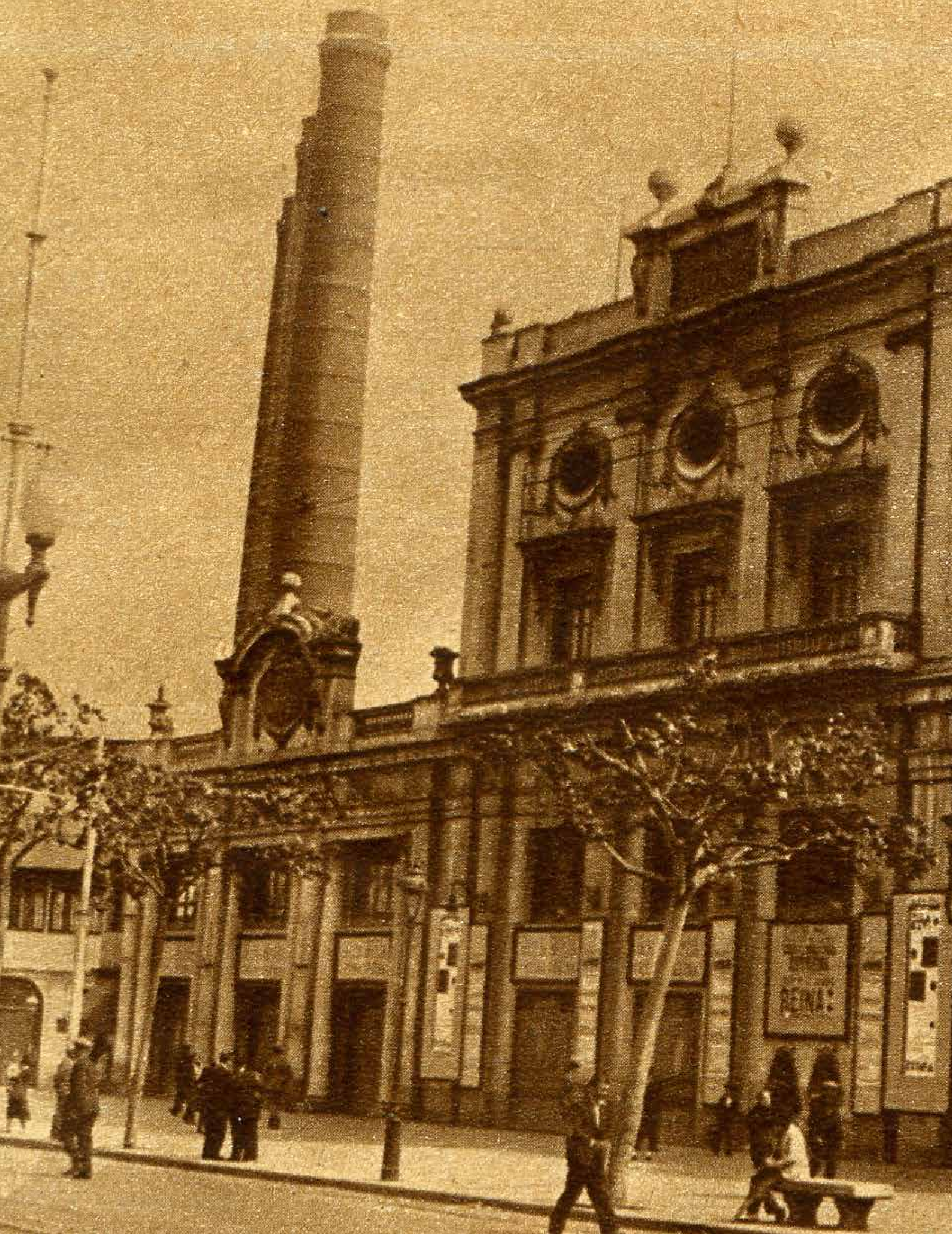
www.ateneuenciclopedicpopular.org

EXPOSICIONS ITINERANTS

Recordem als nostres amics, grups, col·lectius, ateneus, universitats i curiosos de la història i els moviments socials que tenim diverses exposicions itinerants, que poden ser exposades a qualsevol lloc del país, prèvia sol·licitud i acord de les dues parts.

Són les següents:

- *Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*
- *L'efervescència social dels anys 20 (Barcelona 1917-1923)*
- *Jornades Llibertàries del 77, la transició llibertària (1974-1979)*
- *Premsa llibertària de la clandestinitat (1939-1975)*

REINA